

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Pavla Magnová

Žebříček hodnot žáků 9. tříd

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací na téma „Žebříček hodnot žáků 9. tříd“ vypracovala samostatně a čerpala jsem z pramenů uvedených v seznamu literatury.

V Olomouci dne 15.4.2015

.....

Bc. Pavla Magrová

Poděkování

Děkuji PhDr.PaedDr. Václavu Klapalovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a poznatky při zpracování této závěrečné práce.

.....
Bc. Pavla Magrová

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Pavla Magnová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr.PaedDr. Václav Klopal, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Žebříček hodnot žáků 9. tříd.
Název v angličtině:	Value list of 9th grade pupils.
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá problematikou hodnot. Je rozdělena do dvou částí, teoretická a praktická. Teoretická část je zaměřena na definici pojmu hodnota a pojmů souvisejících, zabývá se funkcí a stabilizací hodnot. Uvádí různé kategorizace hodnot. Dále objasňuje problematiku hodnotové orientace a faktorů, které ji ovlivňují. Popisuje význam hodnot v kurikulárních dokumentech. Praktická část je zaměřena na výzkumné šetření u žáků základních škol a interpretaci získaných výsledků. Závěrem je žebříček hodnot žáků devátých tříd.
Klíčová slova:	Hodnota, hodnotová orientace, žebříček hodnot, potřeby, zájmy.
Anotace v angličtině:	This thesis deals with the issue of values. It is divided into two parts, theoretical and practical. The theoretical part is focused on the definition of value and related concepts, deals with the stabilization function and values. It features various categorization values. Further clarifies the problems of value orientation and the factors that affect it. Describes the importance of values in the curriculum. The practical part is focused on research of primary school pupils and interpretation of results. Finally, the set of values of 9th grade pupils.
Klíčová slova v angličtině:	Value, value orientation, scale of values, needs, interests.
Přílohy vázané v práci:	Dotazník pro výzkumné šetření
Rozsah práce:	84 s.
Jazyk práce:	český jazyk

Obsah

ANOTACE	4
ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Teoretická východiska	10
1.1 Pojem hodnota a pojmy související	12
2. Vztah hodnot, potřeb a zájmů	16
3. Pojem hodnota	19
3.1 Kategorizace hodnot	21
3.2 Funkce hodnot.....	26
3.3 Utváření a stabilizace hodnot.....	27
4. Hodnotová orientace a hodnotový systém.....	30
5. Faktory ovlivňující hodnotovou orientaci	33
5.1 Rodina	33
5.2 Školní prostředí	35
5.3 Vrstevníci.....	37
5.4 Volný čas.....	37
6. Zakotvení hodnot v kurikulárních dokumentech.....	39
7. Dosavadní výzkumy	42
8. Vývojové stadium adolescentů.....	44
PRAKTICKÁ ČÁST	46
9. Empirický výzkum.....	47
9.1 Výzkumný problém	47
9.2 Popis výzkumné metody	47
9.3 Skladba dotazníku.....	48
9.4 návratnost dotazníků	48
9.5 Způsob vyhodnocování dotazníku	50

10. Výzkumný vzorek.....	51
10.1 Charakteristika výzkumného prostředí	51
10.1.1 Základní škola Milady Petřkové, Velký Týnec	51
10.1.2 Základní škola Tršice	52
10.1.3 Masarykova základní škola Velká Bystřice	52
10.1.4 Základní škola Řezníčkova, Olomouc.....	53
10.1.5 Základní škola Nedvědova, Olomouc	53
10.1.6 Základní škola Holečkova, Olomouc	53
10.2 Charakteristika respondentů.....	53
11 Výsledky výzkumného šetření.....	56
11.1 Hodnotový žebříček dívek	56
11.2 Hodnotový žebříček chlapců.....	60
11.3 Žebříček hodnot žáků devátých tříd.....	66
11.4 Závěry výzkumů a interpretace výsledků	69
11.5 Srovnání výsledků s některými dalšími výzkumy	70
ZÁVĚR.....	73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ.....	76
SEZNAM TABULEK	80
SEZNAM GRAFŮ	81
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	82
SEZNAM PŘÍLOH	83
SEZNAM ZKRATEK	84

ÚVOD

Různým věcem a jevům přikládáme různý význam. Některé věci jsou pro nás významné, jiné méně, další se nám jeví zcela bezvýznamné. Dalo by se říci, že věci jsou samy o sobě bezcenné až do té doby, dokud jim nepřidáme určitou hodnotu, neurčíme, jaký pro nás mají význam. Například Robinson, který ztroskotal na pustém ostrově. Majetek či postavení pro něj naprosto ztratili cenu. Nejdůležitější hodnotou se pro něj stalo obyčejné křesadlo, které by mu pomohlo zažehnout oheň. Pro rolníka má významnou hodnotu voda a vlaha, na které je závislá hojnost jeho úrody, nemocný touží po brzkém uzdravení, dítě může aktuálně pocítovat nepřekonatelnou touhu po určité hračce. To, co je pro daného člověka cenné a hodnotné, je ovlivněno jeho potřebami a zájmy.

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala problematiku hodnot. Co je to hodnota? Co je dobré, co špatné? Otázka dobra provází člověka od pradávna. Již od dob starověkého Řecka je znám pojem „kalokagathia“. Tento termín se skládá ze dvou slov – „kalos“ přeloženo jako „krásný“ a „agathos“ tedy „dobrý“. *„Evropské jazyky nemají pro tento řecký výraz odpovídající pojem. Nejčastěji se můžeme setkat s ekvivalenty „krásné a dobré“, „ve všech směrech krásný“. Řekové v „kalokagathii“ spatřovali harmonii duše a těla, ale i konečný cíl každého usilování o dobro. Za dobré považovali vše, co je cenné a hodnotné“* (Rybář, 2011, s. 10).

Hodnoty umožňují člověku začlenit se do společnosti jako ego, vyjádřit svůj názor, zaujmout pozici, angažovat se pro něco, co je důležité. Každý si ve svém podvědomí stanovuje preferenční stupnice hodnot i lidí, se kterými se setkává. Podle toho, kde na preferenční stupnici se daný člověk nachází, jsme ochotni akceptovat jeho postoje, názory, činy. Hodnoty určují naši cestu, náš směr, ovlivňují náš život. Každý chce mít smysluplný život. Tomuto životnímu cíli odpovídají i naše hodnoty. Zejména pedagog by si měl uvědomit, že svým jednáním a chováním představuje vzor pro své žáky. Podle svých životních hodnot pedagog přistupuje k dětem, tedy i k výuce.

Výběr tématu ovlivnila má současná situace, a to novopečeného rodiče. Sice je má dcera ještě malá, ale i tak už přemýšlím, co z ní vyroste, jak ji dokážeme vychovat, jaký vzor pro ni s manželem budeme. Jaká bude, jak se bude chovat, co bude považovat za podstatné a dokážeme to nějak ovlivnit? Tyto a další otázky se mi stále častěji vkrádají do podvědomí. Proto jsem se rozhodla věnovat svou pozornost této problematice, abych pronikla hlouběji do této oblasti a měla jistotu, že své dítě vychovám správně. Zaměřila jsem se na hodnotový žebříček současných žáků devátých tříd. Je to věk, kdy se v lidském

organismu odehrávají obrovské změny jak po stránce fyzické, tak i psychické. Z dětí se stávají dospívající, skoro dospěláci. Je to věk, kdy přecházejí z jednoho vzdělanostního stupně na další. Jak se učitelům povedlo ovlivnit jejich hodnotový systém? Jakým směrem formovali jejich osobnost? Co si ze základní školy berou dál do života? Bydlím na vesnici. V době, kdy jsem navštěvovala základní školu, byl veliký rozdíl mezi dětmi z vesnice a z města. Je tomu tak i dnes? Jsou stále vesnické děti vychovanější, poctivější a hodnější? Uznávají odlišné hodnoty od těch z města? Na tyto otázky budu hledat odpovědi v praktické části této práce.

Svou diplomovou práci jsem rozdělila do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část je zaměřena na definici základních pojmů, poskytuje náhled na danou problematiku. Pro lepší orientaci v této oblasti jsem uvedla několik možností kategorizace hodnot, jejich členění. Zaměřila jsem se na pojmy podobné, související. Svou pozornost jsem zaměřila na hodnotový systém a faktory, které jej ovlivňují. Jako nejdůležitější faktor shledávám rodinu, školní prostředí, vrstevníky a volný čas. Proto se těmto oblastem věnuji podrobněji. Zmínila jsem zakotvení hodnot v kurikulárních dokumentech českého školství, jak ovlivňují směr výchovy k hodnotám.

Cílem teoretické části mé práce je vymezit a popsat skutečnosti vztahující se k dané problematice. Objasnit pojem hodnota a pojmy související, představit klasifikaci hodnot dle jednotlivých autorů. Definovat hodnotovou orientaci a popsat faktory, které ji determinují.

Praktická část této diplomové práce obsahuje kvantitativní výzkumné šetření. Cílem je sestavení hodnotového žebříčku současné mladé populace, srovnání nejdůležitějších hodnot žáků a zhodnocení, zda je rozdíl mezi dětmi žijícími na vesnici a ve městě. Výsledný hodnotový žebříček může posloužit učitelům, aby lépe pochopily své žáky a mohli s nimi tak lépe vycházet a zejména spolupracovat. Souhrnným cílem této práce je přiblížit problematiku hodnot široké veřejnosti. Vzhledem ke značnému vlivu médií na dnešní společnost, kdy se ve zprávách objevují převážně „špatné zprávy“, je vhodné seznámit se s problematikou hodnot a možnostmi kladného působení a ovlivňování v tomto směru.

Ale žít jenom proto, aby člověk žil, to je dost málo. Život musí obsahovat hodnoty, pro které stojí za to žít.

(Arthur C. Clarke)

TEORETICKÁ ČÁST

1. Teoretická východiska

V úvodu je nutné uvést čtenáře do kontextu problematiky hodnot a definovat základní pojmový aparát.

Hodnota

Viz samostatná kapitola č. 3 Pojem hodnota.

Hodnotová, mravní výchova

„Mravní výchova obrací člověka k sobě samému. Ukazuje mu cíl, totiž rozvoj kladných bytostných sil a schopností, rozvoj mnohostranné lidské osobnosti v konfrontaci se světem. Má funkci spoluvytvářet člověka jako kulturně historickou bytost. Pomáhá mu najít řád v sobě samém, pomáhá mu integrovat se s přírodou i společností, pomáhá mu najít vlastní místo v daném historickém kontextu, aby mohl optimálně rozvinout a uplatnit své lidské možnosti pro dobro vlastní a v zájmu společnosti, k níž patří“ (Kučerová, 1994, s. 46).

Výchova obecně představuje záměrné a systematické působení na žáka. Hodnotová výchova si klade za cíl:

- *„Poznávat, rozvíjet a rozumět svým vlastním hodnotám – postupně si vytvářet svou hodnotovou orientaci; orientovat se ve svých hodnotových prioritách (zvnitřnění-interiorizace hodnot);*
- *získávat cit pro hodnoty a morální dimenzi (v souladu s etikou);*
- *rozvíjet schopnost jednat v souladu s vybranou hodnotou, i když je situace pro realizaci této hodnoty nepříznivá;*
- *odkrývat a nalézat hodnoty (v rozměru porozumění vlastním tradicím; v odlišnosti k jiným hodnotám);*
- *být schopen řešit různá hodnotová dilemata;*
- *učit se existovat v pluralitním světě hodnot;*
- *odstraňovat předsudky, intoleranci k jiným hodnotovým postojům“ (Göbelová, 2008, s. 12).*

Hodnocení

Lidé se od ostatních živých tvorů liší schopností myslet. Dokážeme označovat poznávané věci a jevy jmény, vyjadřujeme vztah mezi nimi, jsme schopni poznat a vyvodit obecné znaky věcí, vyjádřit zákonitosti přírodních a společenských jevů, poznáváme sebe sama. Díky této poznávací vybavenosti jsme schopni specificky lidské činnosti, hodnocení. Pomocí hodnocení vyjadřujeme svůj vztah k ostatním lidem, ke společnosti, ke světu.

Hodnocení je specifickou reakcí subjektu na určitou skutečnost. *„Hodnocení je v podstatě stanovení hodnot určitého jevu objektivní reality na základě jeho vlastností a projevů, nejčastěji podle předem stanovených podmínek, zásad a kritérií“* (Hudeček, 1986, s. 52). Tondl (1999) popisuje hodnocení jako určitou činnost, které vyjadřuje hodnotící postoje, jako specifickou reakci na vnější nebo vnitřní stavy, situace nebo události.

„Předmětem etického hodnocení je lidský život jako celek. Cílem etického hodnocení je utvářet lidský život jako integrovanou soustavu hodnot, která jej činí maximálně cenným, hledat smysl, vytvářet řád lidského života, hledat a realizovat ideje, které umožňují intenzivní, tvořivou integraci hodnot člověka a jeho bytí v přírodě a ve společnosti, ve světě kultury i ve vlastním niterném světě“ (Kučerová, 1994, s. 14). Autorka dále uvádí, že hodnocení je kulturní proces, kde se uplatňují dosud získané zkušenosti, poznatky a dosavadní kultivační úroveň jedince po všech stránkách (Kučerová, 1994).

Axiologie

Studiem hodnot se zabývá filozofický obor axiologie. *„Axiologii můžeme vymezit jako teorii, která se zaměřuje na hodnoty, jejich povahu a následně pak i na jejich místo a roli v životě jedince i společnosti, tak jak se strukturovaně uspořádávají do hierarchie či systému, který odráží preference v pořadí důležitosti uznávaných hodnot. Tato teoretická disciplína se zabývá hodnotami z hlediska jejich původu, kvality a vzájemných vztahů a vazeb mezi nimi“* (Rybář, 2011, s. 60-61).

1.1 Pojem hodnota a pojmy související

K pojmu hodnota inklinuje velké množství pojmů. Proto si pojmy příbuzné vysvětlíme v následující kapitole.

Ideál

„Z hlediska dimenze lidského poznání je ideál určitým systémem idejí člověka, z hlediska dimenze lidské činnosti je ideál specifickým typem cíle. Z hlediska poznání je ideál v ideách ztělesněný vzor, jenž určuje způsob a charakter myšlení a činnosti člověka, a projevuje se v něm jeho hodnotová zaměřenost“ (Horák, 1997, s. 40).

Kučerová (1994) definuje ideál jako obranný mechanismus před zánikem člověka jako kulturní bytosti.

Spousta (1996, s. 21) vymezuje ideál jako: *„objekt, který je schopen v dlouhodobé perspektivě naplnit předsevzetí a představy individua ve shodě s jeho intelektuálními, volními a emocionálními dispozicemi“*. Ke vztahu ideálu a normy Spousta (1996, s. 21) píše, *„že nejvýše jsou kladeny ty ideály, které odrážejí zájmy a potřeby celé společnosti v podobě vrcholných ideových norem uložených v ústavách a programových manifestech. Pohlížíme-li na ideály jako na nejvýše položené účely a cíle, k nimž směřujeme, normy nám pak slouží jako prostředek umožňující dosažení těchto ideálů“*. Zbořil (in Spousta, 1990) vidí v ideálu relativně nejvyšší autonomní normu, ideál tedy pokládá za specifický druh normy.

Norma

Norma je poměrně stabilní, společností požadovaný a schvalovaný způsob jednání. Stanovuje nám vhodný návod pro zvládání sociálních situací. Porušení norem je hodnoceno měkčeji, než porušení zákona.

„Norma je řád, který zabezpečuje existenci jedince i život společnosti. Obecný společenský i individuální význam norem spočívá v tom, že normy upravují vztahy mezi lidmi, uvádějí do nich určitý řád, koordinují působení lidí a zefektivňují jejich činnost, zabezpečují práva jedince, zabezpečují práva sociálního útvaru, umožňují předvídat chování jak jedince, tak sociální skupiny, vedou k sebekontrolě a seberegulaci“ (Kučerová, 1997, s. 28).

„Norma je postulát, představa, kritérium či zákon, který určuje formu projevu“ (Spousta, 1996, s. 17).

Vztahem mezi hodnotou a normou se zabývá řada autorů. Spousta (1996, s. 21) vidí rozdíl jako: „*rozdíl mezi realizovatelností hodnoty a postulativností normy, geneticky jako napětí mezi konkrétním projevem, skutečností a naší představou o ideální formě tohoto projevu, této skutečnosti*“. Jako důsledek uvádí, že normy jsou geneticky a funkčně nadřazené hodnotám.

Postoj

Postoje jsou projevy nás, jako subjektu, navenek. Určují, jak se zachováme, jak reagujeme, jak určitou informaci přijmeme, zhodnotíme situaci... Dorotíková (1998) uvádí, že postoje vyjadřují relativně trvalé zaměření subjektu či sociální skupiny, které určitým způsobem určuje směr jejich reakcí.

„Vznik postoje je primárně determinovaný přesvědčením. To znamená, že formováním určitých přesvědčení (zejména prostřednictvím poznatků a navozováním zkušeností) vzniká předpoklad utvoření odpovídajícího postoje. Utvořený postoj zpětně působí na přesvědčení, které se stalo jeho základem“ (Horák, 1997, s. 64).

Hudeček (1986) píše, že k hodnotám a hodnotovým orientacím mají nejbližší právě postoje. Jsou to relativně stálé tendence k reakci na objekty dřívějších zkušeností. Jsou to určité predispozice chování, které formují sociální vlivy. *„Každý jedince zaujímá celou škálu postojů. Tyto postoje se od sebe liší obecností či specifíčností, intenzitou, multiplexitou /obsahovou diferencovaností/, konzistencí, interkonexí (vzájemnou souvislostí), osobní významovostí atp. individuální postoje se organizují do rozsáhlejších struktur, které se zpravidla označují jako hodnotové systémy, protože většina postojů člověka odráží jeho systém hodnot, resp. hodnotovou orientaci“* (Hudeček, 1986, s. 50-51).

Přesvědčení

„Přesvědčení je přiznání (odmítnutí) správnosti určitých poznatků, ujasnění si souladu (nesouladu) těchto poznatků s vlastními potřebami a zájmy. Přesvědčením se tak rozumí připravenost subjektu (jednotlivce nebo skupiny) k činnosti ve shodě s poznáním, které vnitřně přijal a uznal za správné a nutné“ (Horák, 1997, s. 33).

„Pedagogika chápe pod pojmem přesvědčení především ten druh názorů a poznatků, které se staly vnitřními motivy chování a jednání žáků (jednotlivců nebo skupiny)“ (Horák, 1997, s. 34).

Zvyky, obyčej

Zvyk neboli návyk je jednání, které se z původně chtěného stalo jednáním mechanickým. Pokud zvyk rozšíříme o sociální aspekt (vyskytuje se u více jedinců), získáme obyčej. Rodiny, skupiny, obce, společnosti mohou mít své specifické obyčeje, které je odlišují od podobných sociálních seskupení (Çakirpaloglu, 2009).

Etika

Při rozhodování co je dobré a co zlé, nám napomáhá etika. *„Slovo etika je odvozeno od řeckého ethos, což znamená zvyk, obyčej, charakter. Etika je filozofickou disciplínou zabývající se rozlišováním toho, co můžeme považovat za dobro a co za zlo“* (Lunerová, Svobodová, Štěrbá, 2013, s. 5).

Çakirpaloglu (2009, s. 257) definuje etiku následovně: *„Etika je filozofickou disciplínou zabývající se vysvětlením a zdůvodněním fenoménu mravnosti, zejména principu lidského cílevědomého chování v souladu s mravními kategoriemi dobra, „správného“, závaznosti, odpovědnosti, trestu atd. Etika hodnotí činnost člověka kritériem dobra a zla, jejím cílem je najít společné a obecné principy, z nichž morálka pramení, případně zdůvodnit morálku“*.

Morálka

„Souhrn způsobů jednání člověka ve společnosti“, zahrnuje vše, co člověk dělá, o čem přemýšlí (Lunerová, Svobodová, Štěrbá, 2013, s. 7).

Morální inteligence

„Morální inteligence v sobě zahrnuje schopnost morálně se chovat i morálně uvažovat“ (Vacek, 2012, s. 93).

Mravnost

Mravnost je postoj člověka. Spočívá ve svobodném rozhodnutí vůči zákonu mravnímu. Je to smýšlení národa, stavu aj., které ovlivňují nějaké hodnoty. Mravně dobré je svobodné lidské konání, které jde ruku v ruce s hodnotou a mravním zákonem. Naproti tomu mravně špatné je jednání v rozporu s mravním zákonem a etickou hodnotou (Brugger, 2006).

Víra

Většinou se neopírá o rozumové důvody, vzniká uvěřením. „V náboženském smyslu jde o přijetí víry v boha (či bohy), a to v souvislosti s konečným vyrovnáním se s životem, tedy s uvěřením v boha (bohy), který je konečným soudcem, konečným hodnotitelem našeho celoživotního bytování, snažení, prožitků, skutků, existence. Nejen v tomto smyslu – ale především v tomto smyslu – je víra blízká hodnotám a normám chování“ (Prudký, 2004, s. 9).

2. Vztah hodnot, potřeb a zájmů

Považujeme za důležité, věnovat alespoň okrajově pozornost potřebám a zájmům, které s problematikou hodnot úzce souvisí a mají k ní blízký vztah. Věci, vlastnosti či jevy se pro nás stávají hodnotné, pokud uspokojují nějakou naši potřebu. Důležitý je soulad mezi hodnotami, potřebami a našimi cíli. „*Cíle jsou prostředky, jimiž se snažíme realizovat své hodnoty. A když se nám to daří, uspokojujeme své potřeby*“ (Křivohlavý, 2004, s. 100).

Hodnoty, potřeby, zájmy a postoje se z psychologického pohledu nazývají motivy, neboť jsou příčinami našeho jednání. Kohoutek (2000, s. 123) definuje motivy jako „*všechny síly, které přímo či nepřímo uvádějí naše chování do pohybu – proto bývají také nazývány rysy dynamickými či tendencemi. Pojem tendence zahrnuje směrový moment – vždy jde o zaměření k něčemu; pojem dynamický rys zahrnuje silový moment - např. intenzitu potřeby*“.

„*Potřeba v obecné definici představuje nutnost organismu něco získat nebo něčeho se zbavit*“ (Göbelová, 2008, s. 15). Jedná se o nedostatek něčeho, který si uvědomujeme. Hudeček (1986) v souvislosti se vztahem hodnot a potřeb uvádí několik závěrů: „*Vše, co je pro jedince potřebou, je zpravidla i hodnotou, avšak ne vše, co je hodnotou, je i potřebou. Potřeby jsou více svázány s aktuálním stavem organismu, hodnoty směřují i k budoucí činnosti. Mezi potřebami a hodnotami je oboustranná závislost*“.

Rosenzweig (1991, s. 5) uvádí, že to, „*co považujeme za cenné a hodnotné, je do značné míry ovlivňováno našimi potřebami a zájmy*“. Každý ve svém každodenním životě potřebuje celou řadu materiálních statků, ať už se jedná o potřebu obydlí, potravy, tepla, světla. Autor upozorňuje na názory, které nás varují, abychom byli obezřetní při uspokojování hmotných potřeb. Abychom se nestali otroky věcí, které shromažďujeme a neohrožovali tak své zdraví či životní prostředí. Jako další významné potřeby autor uvádí pocit bezpečí, porozumění, náklonnosti, lásku, štěstí, radost...

Všeobecně kategorizujeme potřeby na biologické a sociálně psychologické, na kulturní a materiální, nebo na potřeby základní a vyšší. Říčan (2010) rozlišuje potřeby na primární a sekundární. Primární potřeby dále dělí takto:

- Primární fyziologické potřeby – jsou nezbytné pro zachování lidského života. Zajišťují je instinktivní mechanismy. Jedná se např. o potřebu kyslíku, vody, potravy, sexuální potřeba, potřeba spánku, potřeba vyhnout se bolesti, chladu.
- Primární psychologické potřeby – vyvíjejí se na vrozeném základě. Slouží k uspokojování fyziologických potřeb. Patří sem velké množství potřeb, např. potřeba

lásky, uznání, potřeba agrese, potřeba hry, potřeba vyhnout se hanbě, potřeba autonomie, potřeba péče o druhé.

Sekundární potřeby jsou velmi blízké primárním fyziologickým potřebám a vznikají na základě návyku. Můžeme se sledovat například u narkomanie. Pokud dojde k návyku na drogu, stává se droga potřebou stejně silnou jako například potrava. Tím dochází k celkové změně osobnosti (Říčan, 2010).

Americký psycholog Abraham Maslow vytvořil pyramidu lidských potřeb. Uspokojování potřeb by mělo postupovat od těch nejnižších, fyziologických směrem nahoru k vrcholu pyramidy, kde jsou umístěny tzv. metapotřeby.

Obrázek 1 - Maslowova pyramida lidských potřeb.

Zdroj: (filosofie úspěchu, online, 2015)

„Hodnoty a hodnotová orientace jsou součástí energetické stránky osobnosti. Spolu s potřebami, zájmy a postoji vytvářejí motivaci k jednání člověka a určují směr tohoto jednání. Hodnoty představují oproti základním potřebám motivaci více socializovanou a kultivovanou, proto také působící ve větším sociálním časoprostoru, se silnějšími vazbami na společenské systémy“ (Sak, 2000, s. 65).

V uspořádání našich hodnot hrají významnou roli i zájmy. Zájmy jsou spojeny s našimi vlastnostmi, se zaměřením na jevy a věci kolem nás. Díky zájmům vyjadřujeme svůj vztah ke světu, společnosti, k druhým lidem i sobě samým. Výrazně ovlivňují naše budoucí životní zaměření, rozhodování o povolání, o způsobu trávení volného času, o hodnocení událostí kolem nás (Rosenzweig, 1991). *„Zájem je charakterizován jak kladným citovým hodnocením určité skutečnosti, tak snahou ji poznat a konat činnosti s ní spojené. V zájmech se odráží základní zaměření osobnosti člověka a jeho dřímající schopnosti“* (Kohoutek, 2000, s. 127).

3. Pojem hodnota

Problematika hodnot je stará jako lidstvo samo. Hledání odpovědí na to, co je smysluplné, důležité, směrodatné, významné či správné, je typické nejen pro minulá století. Z dávných dob známe obecně uznávané hodnoty, představy o tom, co je nezbytné pro kvalitu lidského bytí, o co má člověk usilovat, kam má směřovat. Každá část historie si nese to své správné a jediné. Co to tedy je ta hodnota? Jaký má tento pojem význam? Vysvětlení nalezneme v následující kapitole.

„Neexistuje jednoznačně přijímaná definice hodnot. Každá vědecká disciplína zkoumá a přistupuje k hodnotám jiným způsobem. Zatímco psychologie se zabývá tím, jaké hodnoty lidé mají a proč, filosofie řeší otázku, jaká hodnota je nejvyšší a jaké hodnoty by lidé měli mít“ (Göbelová, 2008, s.16).

*„Z psychologického hlediska můžeme hodnoty definovat jako naučené struktury, které si jedinec osvojuje od rodičů, učitelů, vrstevníků, sdělovacích prostředků a společnosti obecně a které ovlivňují jeho výběr způsobů a cílů jednání. Pro člověka se může stát hodnotou vše, co vede k uspokojení jeho potřeb, vše co vzbuzuje pocit libosti fyzické nebo psychické. Hodnota může být tedy označena jako *chtěný cíl*“ (Göbelové, 2008, s. 16). Cakirpaloglu (2009, s. 323) vysvětluje psychologický pohled na tuto problematiku následovně: *„hodnoty jsou obecné, poměrně stabilní determinanty nebo regulátory specifického vztahu jedince vůči objektům vlastního prožívání; hodnoty jsou nejčastěji reprezentovány konkrétními postoji.“* Podobnou definici uvádí i Janoušek (in Hudeček, 1986, s. 45), který chápe hodnoty jako *„přírodní a společenské produkty hmotné či duchovní povahy, které slouží k uchování a rozvoji základních vztahů mezi člověkem a společností, člověkem a přírodou, k uchování a rozvoji samého lidského života.“**

Kohoutek (2000) k pojmu hodnota uvádí, že se jedná o věc, člověka či ideu, která je pro daného člověka potřebná, na níž lpí, nebo se jedná o cíl, kterého chce dosáhnout. Hodnotou nemusí být jen sociálně uznávané předměty, ale i to, co je pro společnost nežádoucí, např. hodnota alkoholu pro závislého člověka. Kouteková (2007) k problematice hodnot uvádí, že jsou základem hodnotových orientací, pomáhají člověku zaujmout určitou pozici, vyjádřit názor, hodnotit různé objekty a jevy buď pozitivně, nebo negativně. Hodnoty patří mezi důležité faktory, které determinují a usměrňují lidské jednání. Hodnotami mohou pro člověka být různé předměty, jevy, vlastnosti. Mají materiální a nemateriální povahu.

„Význam hodnot spočívá též v tom, že pomáhají člověku integrovat se do společnosti jako ego, zaujmout na jejich základě určitou pozici, vyjádřit své stanovisko, projevit svůj charakter, angažovat se pro něco, co je pro člověka důležité“ (Horák, 1997, s. 16).

Filozofický náhled na problematiku hodnot popisuje Dorotíková (1998), která člení hodnoty do následujících čtyř pohledů:

- Hodnoty jsou všeobecně platné normy lidského chování – předpokládá existenci dvou různých řádů. Příroda zná jen přírodní nutnost, přírodní řád. Naproti tomu ve sféře hodnot – pravdy, dobra a krásy – platí nutnost vyššího ideálního řádu. A tento objektivní a absolutní řád by měl platit i ve sféře lidského jednání. Hodnoty jsou tedy „tím, co být má“. Hodnoty nemůžeme zaměňovat s věcmi. I když k věcem patří, jsou něčím „neskutečným“. Existenci hodnot jako platných norem podmiňuje ustanovení právních zákonů či předpisů a jejich dodržování.
- Hodnotami je to, o co usilujeme – „O všechno, o co se člověk snaží, snaží se proto, že touží získat, realizovat, vlastnit hodnoty. Věc nebo činy, které ho nezajímají, myšlenka, která ho neosloví, jsou mu lhostejné, a tudíž mu chybí důvod o ně usilovat. Nemají povahu hodnoty. Kde není vůle na dosažení hodnot, nejsou ani hodnoty“ (Dorotíková, 1998, s. 24). V této souvislosti autorka hovoří o absolutnosti hodnot. Absolutní hodnoty jsou hodnoty všeobecně chtěné, nikoliv platné.
- Hodnoty jako zvláštní vlastnosti – autorka uvádí názor německého filosofa Maxe Schelera, podle něhož jsou hodnoty zvláštní vlastnosti či kvality, které existují vedle dalších ne-hodnotových vlastností, i když se od nich zároveň velmi liší.
- Smysl hodnot spočívá ve vztahu člověka a věci – důležitou roli hraje emocionalita lidské subjektivity, tedy to, jaké pocity prožívá člověk (subjekt) ve vztahu k objektům. Hodnoty vznikají v citech, které nejsou neutrální, proto je člověk prožívá jako kladné nebo záporné.

Prudký (2004, s. 8) uvádí, že „pojem hodnota je vždy spojen s postižením významu objektu (činnosti, chování, konceptu, jevu, ale také rozhodování, volby, prognózy, vize, taktiky či strategie a ovšem i sebe sama, svého vlastního chování a prožívání a téhož u druhých lidí), který jedinec či skupina tomuto objektu přikládá. A jde o významy podstatné, vyjadřující obsah a váhu daného objektu v očích toho, kdo jej hodnotí. Hodnota je přijaté sdělení o důležitosti něčeho či někoho.“ Jednoduše řečeno, hodnotou je vše, co pro nás má nějakou cenu, jak říká i Spousta (1996, s. 17) a dodává, že „každý pravdivý poznatek můžeme považovat za hodnotu. Podobně i všechny pozitivní, správné normy, které nám prospívají

nebo uspokojují naši ušlechtilou touhu, které zakládají demokracii a humanismus, jsou hodnotami.“

Nejsme schopni pochopit chování určité osoby, skupiny, kultury, národa, pokud nepoznáme a nepochopíme jimi uznávané a přijaté hodnoty. *„Co se jedněm jeví jako lidské a humánní, odsoudí druzí jako slabost, změkčilost nebo zbabělost, co jedni pokládají za spravedlivé, odsoudí druzí jako ukrutné. Co je pro jedny přirozené, zavrhnou druzí jako nestoudné“* (Kučerová, 1997, s. 9). Stejný názor zastává i Prudký (2004, s. 9), který toto tvrzení zakončuje větou: *„Bez poznání hodnot se ve světě ztrácíme“*. Důležitost hodnot, jejich zkoumání a výchovy k hodnotám zdůrazňuje Horák v úvodní části své knihy (1996, s. 5): *„Po dlouhou dobu byly otázky lidských hodnot doménou filosofie a etiky. Etická problematika zahrnovala též hodnotovou strukturu lidí, a takto se promítala do dějin výchovy a do všech výchovně vzdělávacích změn a reforem. V poslední době se problematika hodnot stává předmětem zkoumání i dalších společenských věd, zejména psychologie, pedagogiky a sociologie, a provádějí se systematické výzkumy hodnot a postojů mládeže s cílem přispět k nové koncepci výchovy.“*

3.1 Kategorizace hodnot

Základní a nejjednodušší členění hodnot rozděluje hodnoty na pozitivní a negativní. Hlavním kritériem tohoto členění jsou emoce, které tyto hodnoty u lidí vyvolávají. Pozitivní hodnoty se snažíme získat, uchovat, chráníme je, protože v nás vyvolávají kladné emocionální zážitky. Naopak bojujeme proti hodnotám negativním, které vyvolávají nepříjemné pocity. Dobrovolská a Duplinský (1981) uvádějí k tomuto členění ještě hodnoty neutrální, které nemají ani pozitivní, ani negativní význam. Tito autoři (tamtéž, s. 39) dále uvádějí členění hodnot na přímé a nepřímé; *„přímé jsou spojeny přímo s uspokojováním potřeby, nepřímé hodnoty mají funkci prostředku, jehož prostřednictvím dosahujeme cíle, tj. předmětu uspokojujícího potřebu. Např. hlad uspokojujeme potravou, která je přímou hodnotou; talíře, příbor jsou nepřímou hodnotou. Přesouváním hodnot se může nepřímá hodnota změnit v přímou. Např. pro sběratele porcelánu jsou talíře přímou hodnotou“*.

Lidské hodnoty se utvářejí v dimenzích, kde člověk prožívá sebe i svět, kde si jej osvojuje. Kučerová (1994) dělí hodnoty podle dimenzí na hodnoty:

- přírodní (vitální, sociální);
- civilizační;
- duchovní.

Hodnoty přírodní dále dělíme do dvou skupin – vitální a sociální. Vitální hodnoty souvisejí s potřebami tělesné existence, jsou podněcovány přírodou. Jedná se například o přírodní podmínky života, zdraví, tělesného blaha, zdatnosti, příjemnosti. Mají tendenci udržet, uchovat a rozvinout život organismu. Vitální hodnoty jsou nejintenzivnější. I když mají význam podmínky, jedná se o podmínku základní. Bez čerstvého vzduchu, pitné vody, zdravé půdy, živočichů není života. Naproti tomu sociální hodnoty souvisejí se vztahem člověka k druhým lidem i k sobě samému ve společnosti jiných lidí. Člověk má tendenci prosadit se, být uznán, mít určité postavení, status, chce milovat a být milován, má potřebu družnosti, vzájemnosti, asociace.

Civilizační hodnoty slouží k seberealizaci člověka, zbavují nás bezprostřední závislosti na přírodě, umožňují vznik materiální kultury. „*Jsou podmínkou i výsledkem společenské výroby a organizace, techniky a ekonomiky. Civilizační hodnoty, užitek, komfort zbavují člověka bezprostřední závislosti na přírodě, umožňují mu vytvářet materiální kulturu, svět utilitárních významů*“.

Duchovní hodnoty tvoří ohnisko, které obklopuje kultura jedince i společnosti. Řadíme sem citové bohatství, vzdělanost, sebevyjádření a sebeuvědomění, plnost života, etiku, etické hodnoty. Postihují potřebu vnitřní jednoty, jednoty světa, potřebu integrace, uvědomělého řádu života.

Gluckhohn (in Dobrovolská, Duplinský, 1981) člení hodnoty také do dimenzí, podobně jako Kučerová. Uvádíme jeho členění:

- dimenze modality (pozitivní, negativní hodnoty);
- dimenze obsahu (kognitivní, morální a estetické hodnoty);
- dimenze účelu (způsobové hodnoty, chápáno jako způsob činnosti, cílové hodnoty týkající se cílů a instrumentální hodnoty, tedy prostředek k dosažení cílů);
- dimenze obecnosti (hodnoty specifické pro danou situaci a hodnoty s obecnou platností);
- dimenze intenzity (síla hodnoty);
- dimenze organizace (souvisí s uspořádáním hodnot);

- dimenze rozsahu (od obecně přijatých hodnot po subjektivně zformované);
- dimenze explicitnosti (hodnoty explicitní a implicitní).

Další členění hodnot nabízí Rosenzweig ve své knize *Životní hodnoty* (1991). Autor uvádí základní členění na hodnoty prvotní, primární (mají význam pro uchování našeho života – zdraví, pocit bezpečí, život s druhými lidmi, prostředky k obživě aj.) a hodnoty druhotné, sekundární (závisí na zajištění hodnot prvotních, jedná se například o možnost cestování, zábavu, moderní materiální zabezpečení). Dále uvádí dělení podle zaměření, podle směru působení. Jedná se o hodnoty zaměřené k individuálnímu životu (např. poctivost, štěstí, pravdomluvnost, čestnost) a hodnoty zaměřené na společenský ráz, které se týkají života mezi druhými lidmi (např. občanská svoboda, svoboda projevu, svoboda politického názoru). Ochranu a prosazování těchto hodnot zajišťují nezávislé soudy.

Podrobněji Rosenzweig (1991) ve své knize dělí hodnoty do následujících čtyř skupin:

- primární životní hodnoty;
- kulturní hodnoty;
- hodnoty občanského života;
- hodnoty individuálního života.

Primární životní hodnoty autor vysvětluje na historických příkladech. Souvisejí se zachováním holé existence – zajistit oheň, teplo, obstarat plodiny, ulovit zvěř, postavit přístřeší. I dnes v různých koutech světa žijí lidé v otřesných podmínkách, trpí chudobou, nedostatkem vody, potravin. Naproti tomu jsou tu vyspělé průmyslové země, o kterých hovoříme jako o konzumní (spotřební) společnosti. V jejich konzumním přístupu k životu, kde převládají materiální hodnoty, není příliš prostoru pro vyšší hodnoty. Není nic špatného na snaze o zlepšení kvality vlastního života. Ale spotřební hodnoty (nové auto, nejnovější IT technologie, zahraniční dovolená, apod.) by neměly být cílem, pouze prostředkem k dosažení hodnot vyšších. Za přední životní hodnoty považujeme zdraví. *„Zdraví je předpokladem toho, aby člověk jako plnou hodnotu považoval i sám lidský život v jeho úplnosti a radostnosti. Zdraví je předpokladem úspěchů v učení i v práci, je spojeno s dosahovanými výsledky lidského úsilí i s jejich plodným užíváním“* (Rosenzweig, 1991, s. 16). Zdraví ovlivňuje osobní i pracovní život člověka, proto se v poslední době obrací pozornost nejen na léčení nemocí, ale zejména na jejich předcházení. Součástí péče o zdraví je tělesná i duševní hygiena, spokojené vztahy v rodině, dodržování zásad zdravé výživy, režimu dne,

odpočinku, účelné trávení volného času a především životní prostředí. Zdravé životní prostředí bylo dříve samozřejmostí. Dnes tomu už tak bohužel není, proto se stává významnou životní a společenskou hodnotou.

Kulturní hodnoty Rosenzweig (1991) pojí se schopností člověka myslet a vyjádřit se prostřednictvím svých výtvorů. Tím dává člověk možnost vzniknout druhé přírodě – lidské kultuře. Do kultury zahrnujeme všechny lidské výtvořiny, hmotné i duchovní. Hmotné výtvořiny představují například architektonická díla, díla sochařů i malířů, lidové kroje, obyčej. Naproti tomu výtvořiny duchovní kultury jsou díla básníků, spisovatelů, vědců i objevitelů. Všechny výtvořiny jsou součástí kulturních hodnot, bez kterých si těžko dovedeme představit život. Každý by si měl tyto hodnoty osvojit a uvědomit si jejich důležitost, význam. Vždyť jsou součástí našeho života. K osvojování kulturních hodnot slouží především vzdělání, které vždy bylo považováno za nejvýznamnější hodnotu. Význam vzdělání roste s rozvojem vědy, techniky, s výměnou kulturních hodnot. Kvalitní vzdělání, snaha poznávat nové věci, učit se, je předpokladem dobrého uplatnění v životě, předpokladem osobního růstu a uspokojení. Předpokladem v procesu osvojování kulturních hodnot je práce v nejširším slova smyslu – učení ve škole, doma, četba, navštěvování zájmových kroužků aj. Práce může být i zbytečná či škodlivá, proto ji nepovažujeme samu o sobě za hodnotu. Hodnotou se stává práce prospěšná, smysluplná, taková, která přináší uspokojení nám i ostatním, důležitá, významná.

Hodnoty občanského života se týkají našeho soužití s ostatními lidmi ve společnosti. Nejceněnější politickou hodnotou je občanská svoboda, která nám dává možnost svobodně se vyjadřovat k činnosti státu, jeho uspořádání i řízení. Dává nám právo shromažďovat se v politických stranách, volit si jejich zástupce, kontrolovat jejich činnost. Hovoříme o demokratické společnosti, pro kterou je typická např. svoboda tisku a projevu, právo na stávkou, svoboda šíření informací. Pro demokratickou společnost je potřebná spravedlnost, která je zajišťována jednak dodržováním zákonů (dohlíží nezávislé soudy), ale zejména snahou občanů jednat podle těchto zákonů, dodržovat je, respektovat a chránit práva druhých. Mluvíme o toleranci. Důležitou hodnotou pro fungování demokratické společnosti je soudržnost neboli solidarita. Jedná se o blízkost mezi lidmi, vzájemnou úctu. Naproti tomu stojí šíření nenávisti ať už z rasových, politických, náboženských nebo jiných důvodů. K projevům solidarity patří sociální cítění – ochota pomáhat tam a těm, kde je to zapotřebí. Mezi nejtrvalejší lidské hodnoty řadíme vlastenectví, lásku k vlasti. Žijeme tam, kde jsme se narodili, hovoříme mateřským jazykem. Jako příslušníci svého národa jsme spjati s jeho minulostí, současností i budoucností. Vlastenectví se projevuje úctou k předchozím generacím, k plodům jejich práce, k národní kultuře, snahou reprezentovat naši vlast a šířit

dobrou pověst mezi jinými národy. Všelidské hodnoty jsou důležité pro společnou pospolitost. Řadíme sem zachování míru, ochranu životního prostředí, ochranu lidské důstojnosti, boj proti hladu, nakažlivým chorobám, chudobě (Rosenzweig, 1991).

Poslední skupinou hodnot podle Rosenzweiga (1991) jsou hodnoty individuálního života. Tyto hodnoty reflektují vztah člověka k sobě samému i k lidem v jeho okolí. Patří sem zejména hodnoty mravní, které vyjadřují to, co je pro nás v životě nejdůležitější. Každý potřebuje vědomí vlastní důstojnosti. K důstojnému životu jsou potřebné všechny hodnoty, kterých jsme se zmínili výše. Jsou to základní materiální hodnoty, díky kterým si zajistíme vlastní existenci i existenci našich bližních, radost z dobrého uplatnění a vykonávání smysluplné a potřebné práce, eliminace strachu z ohrožení násilím, diskriminace. Důstojným životem žijeme tehdy, pokud nás okolí hodnotí jako spravedlivého, poctivého a čestného člověka. To závisí na způsobu našeho života, na tom, zda máme „čisté svědomí“. Mravní hodnoty se projevují ve vztazích mezi lidmi. Lidská společenství jsou podle těchto mezilidských vztahů posuzována. Hodnotí se vzájemné porozumění, pochopení, snášenlivost, tolerance. Tyto hodnoty jsou součástí lidskosti – ideálu humanismu – nejvyšší hodnoty, ke které se lidstvo ve svém vývoji dopracovalo. Hlavní myšlenkou humanismu je přesvědčení, že člověk má být druhému člověku cílem, a ne prostředkem k uspokojování vlastních potřeb. Humanistický názor dává člověku možnost rozvíjet se podle svých předpokladů a zájmů, zároveň mu však ukládá, aby bral v úvahu práva druhých lidí a v jeho jednání se odrážely všelidské mravní hodnoty.

Klasifikaci hodnot z pohledu psychologie uvádí Morris (in Dobrovolská, Duplinský, 1981), kde dělí hodnoty do tří skupin – operativní, konceptualizované a objektivní. Operativní hodnoty jsou takové, kdy člověk preferuje určité objekty před jinými. Tato preference se týká biologické podstaty. Konceptualizované hodnoty, které jsou ovládány vědomím, berou v úvahu cíl, kterého má být dosaženo. A nakonec objektivní hodnoty, které se objevují v konkrétním chování člověka (bez ohledu na preferenci a koncepci).

Rokeach (in Dobrovolská, Duplinský, 1981) rozlišuje hodnoty instrumentální (souvisejí s určitým způsobem chování) a hodnoty cílové (souvisejí s finálním stavem subjektu).

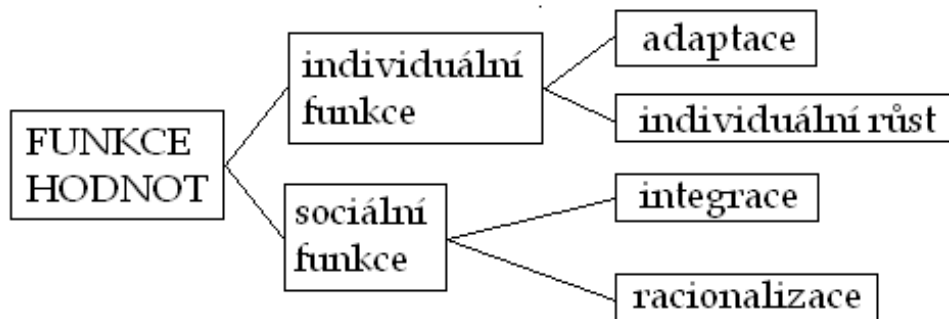
Tugarin (in Dobrovolská, Duplinský, 1981, s. 38) třídí hodnoty na společenské „(vytvořené společností, s obecným a základním významem pro každého člena společnosti a pozitivně ovlivňující jeho osobní hodnotový systém)“ a hodnoty osobní „(k nimž patří individuální životní hodnoty, které jsou specificky transformovány kulturou k materiálně technickým a sociálně politickým prostředím)“.

Klasifikací je mnoho. Z výše uvedených možností členění je mi nejbližší dělení Rosenzweiga na hodnoty primární, kulturní, hodnoty občanského a individuálního života. Už z názvů je patrné, co do těchto skupin hodnot zřejmě patří a tak je toto členění (podle mého názoru) pochopitelné i laické veřejnosti.

3.2 Funkce hodnot

McGuire (in Cakirpaloglu, 2009) rozděluje funkci hodnot do dvou základních celků – individuální a sociální funkce. Individuální jsou zaměřeny na podporu procesu adaptace a procesu individuálního růstu. Sociální význam hodnot zahrnuje sociální integraci a sociální racionalizaci. Individuální a společenské funkce hodnot nelze stavět do protipólů. Naopak, tyto funkce se vzájemně prolínají, ovlivňují a dotvářejí.

Pro větší přehlednost uvádíme funkce v následujícím schématu. Jednotlivé funkce a jejich význam si objasníme níže.

Obrázek 2 - Funkce hodnot.

Zdroj: (Cakirpaloglu, 2004)

Individuální funkce hodnot dělíme podle autora do těchto dvou skupin:

- Funkce adaptace člověka na fyzické a sociální podmínky – vztahuje se na hodnoty, které člověku pomáhají při řešení nových situací. Tyto hodnoty člověk získává v průběhu socializace, nebo vlastní zkušeností. Ve své podstatě se jedná o vzory chování, pomocí kterých člověk hodnotí situace, zaujímá stanovisko či řeší problémy.

- Funkce překonávání vlastní existence – tato funkce je spojena s dosahováním prioritních cílů a stavů. Do procesu hodnocení se zapojuje seberegulace, logické a abstraktní myšlení, vědomí o žádoucnosti, sebehodnocení.

Sociální význam hodnot lze analyzovat v následujících dvou skupinách:

- Funkce sociální integrace – tato funkce ovlivňuje sociální život a je nutná k udržení stability skupiny či společnosti. Řadíme sem také sociální kontrolu a sociální prevenci deviantního chování
- Funkce sociální racionalizace – ovlivňuje dynamiku společnosti. Hodnoty s touto funkcí slouží k ospravedlnění společenských zájmů a cílů. Racionalizace formuje dílčí zájmy jednotlivých vrstev společnosti, politických skupin apod. v hodnotový obsah, který je akceptovatelný pro většinovou část společnosti. Tím vznikají společenské hodnoty. V každé společnosti dochází ke vzniku sociálního napětí, které je výsledkem ideologického střetu skupin s různými názory, zájmy. Extrémní nesoulad hodnot a idejí prohlubuje společenskou krizi, polarizuje společnost. Na druhou stranu, přijatelná disharmonie v oblasti hodnot a idejí je potřebná a nezbytná pro zdravý vývoj společnosti.

Sociálně integrující funkce hodnot stabilizují společenské vědomí a toleranci ve společnosti, hodnotová racionalizace naopak přispívá k celkové stabilitě a rovnováze. Komplementární vztah těchto funkcí vede k cílevědomému i spontánnímu působení jednotlivců na tvorbu sociálních hodnot (Cakirpaloglu, 2009).

Funkční podstatu hodnot lze vymezit podle Cakirpalogla (2009, s. 322) následovně: *„hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí“.*

3.3 Utváření a stabilizace hodnot

Interakce mezi jedincem (jeho hodnotovým systémem) a společností dává jedinci možnost osvojit si hodnotový systém dané společnosti. Tím se stává jejím aktivním subjektem. Tato interakce je významná a funkční pro oba subjekty (jedince a společnost). Jedinec, jehož zkušenost je minimální oproti zkušenosti nahromaděné společností, si osvojuje právě tyto zkušenosti a přebírá je do svého hodnotového systému. Tato interakce umožňuje jak jedincovu socializaci, tak i zachování jeho autentičnosti. Naproti tomu hodnotový systém

společnosti je osvojován a tím pádem dále reprodukován a rozvíjen díky novým generacím, čímž získává dynamiku (Sak, 2000).

Na osobnost člověka působí celá řada okolních vlivů. V tu chvíli je potřeba zdůraznit význam kulturních a sociálních činitelů, které zachovávají již vytvořené hodnoty. Kultura, která vystupuje jako ochránkyně individuálních hodnot, zahrnuje systém hodnot a norem, které určují, co je dobré a standardní, co je špatné a nepřípustné. Nejdůležitější skupinou sociálních činitelů je rodina, vzdělávací systém a vrstevnická (zájmová) skupina. Podstatnou úlohu při stabilizaci hodnot sehrávají i další socializační činitelé - tisk, internet, média. Jak je možné posílit odolnost hodnot vůči změnám, si nyní popíšeme.

„Směr a intenzita vyvolaných změn rovněž souvisejí s podstatou jednotlivých osobnostních charakteristik; nejsnadněji lze měnit povrchové vlastnosti osobnosti (rysy, izolované názory, jednoduché návyky atd.), zatímco centrální vrstvy osobnosti (postoje, individuální a kulturní hodnoty, ideologické orientace atd.) manifestují podstatnou odolnost vůči změnám“ (Cakirpaloglu, 2009, s. 307).

Cakirpaloglu (2009) uvádí skupinu šesti činitelů, které podporují odolnost hodnot vůči změnám.

- Selektivní podstata vnímání a vzpomínání – postoje a hodnoty vstupují do procesu vnímání a ovlivňují vybavování si uloženého obsahu. Např. osobnost s negativním postojem vůči určité etnické menšině si pamatuje jen ty informace, které podporují její negativní názor, a vyhýbá se informacím opačného obsahu.
- Skupinový nátlak na dodržování hodnot a norem chování – význam skupiny je obrovský. Jedinec touží být v souladu s hodnotami referenční skupiny. Loajalita ke skupině udržuje a chrání individuální hodnoty před záměrnými změnami.
- Normativní podstata hodnoty – normativnost přiřazuje hodnotě určitý standard, který člověku pomáhá při řešení neznámých a nových situací. Pomocí hodnot třídíme objekty na kulturně a sociálně přijatelné nebo nepřijatelné. Pokud vyhodnotíme situaci jako nepřijatelnou, danou hodnotu to posílí, stabilizuje a ochrání před možnými tendencemi ke změně.
- Mnohostranná funkčnost hodnoty – společenské a individuální funkce hodnot mají významnou úlohu při udržování a trvání hodnot. Jak bylo zmíněno v kapitole Funkce hodnot (doplň číslo), mezi individuální funkce řadíme

proces adaptace člověka na nové prostředí a nepřetržitý rozvoj osobnosti. Společenský význam hodnot podporují procesy sociální integrace a racionalizace. Se stupněm realizace hodnot (naplnění jejich smyslu) souvisí celkové bytí člověka. Stupeň funkčnosti hodnoty určuje její stabilitu a budoucnost.

- Použití obranných mechanismů – při obraně vlastní hodnotové orientace používáme vědomé i nevědomé mechanismy. Mezi nejčastější obranné postupy autor řadí negaci nových postupů, posílení stávající hodnoty a izolování protikladných důkazů.
- Postupné budování imunity vůči argumentům – pokud je stávající hodnota stabilní a odolná, potom protikladná argumentace narazí na pevný hodnotový systém a bude odmítnuta. Tím dochází k bumerangovému efektu – posílení hodnot za přítomnosti protikladné argumentace.

4. Hodnotová orientace a hodnotový systém

Každá hodnota pro nás má jinou váhu. Vlivem nejrůznějších situací se hodnoty restrukturalizují, některé ztrácejí důležitost, jiné ji naopak získávají. Uspořádání hodnot je nestabilní, proměnlivé. Spousta (1996, s. 17-18) upozorňuje právě na nestabilitu hodnotových orientací: *„hierarchické uspořádání hodnot není něčím stabilním a neměnným. Dozvídáme se, že v kritických, hraničních životních situacích člověk zcela jednoznačně preferuje hodnoty vitální před materiálními a hodnoty mravní před vitálními“*. Hodnoty odlišují člověka od jiného, neexistují dva lidé, kteří by měli stejnou hodnotovou orientaci. Jak uvádí Sak (2000), jedinci se odlišují jednak svou hodnotovou orientací, tak i významem hodnot pro své jednání a pozicí hodnot v procesu rozhodování. Jeden jedinec se rozhoduje podle svého hodnotového systému, druhý jedinec se ve stejné situaci rozhoduje podle sociálního tlaku vrstevníků, módy, médií apod. Silné a stabilní postavení hodnot napomáhá jedinci odolávat vnějším tlakům. Proto je z pohledu hodnot velmi důležitá sociální zralost.

Nyní uvedeme některé definice vybraných autorů. *„Hodnotová orientace je hierarchicky uspořádaný soubor hodnot přijatý jedincem, skupinou, společenstvím. Představuje souvislý, stabilní systém hodnot regulujících a usměrňujících chování jedince. Naši hodnotovou orientaci tvoří soustava postojů, zájmů a tendencí jednat určitým způsobem. Hodnotová orientace tak patří k nejdůležitějším součástím vnitřní struktury naší osobnosti, protože reflektuje naše zkušenosti, umožňuje hodnotit, rozlišovat dobré a zlé, podstatné a nepodstatné“* (Göbelová, 2008, s. 20).

Horák (1997, s. 20) definuje hodnotovou orientaci jako *„vzájemně se ovlivňující proces orientace hodnotami a orientace na hodnoty“*.

Sak ve své knize Sociální vývoj mládeže (1985, s. 69) uvádí, že *„hodnotová orientace je systém hodnot vyjadřující výběrový vztah jedince nebo skupiny k přírodě a společnosti reflektujících především v sociálních činnostech jedince nebo skupiny, jejich postavení a vývoj v určité historicky a třídně určené společnosti“*. Souhlasíme s autorem, že hodnotová orientace je závěrečnou fází procesu socializace.

Podobnou definici nalezneme i v učebnici Etická výchova (Lunerová, Svobodová, Štěrbá, 2013, s. 34): *„Životní styl člověka vymezuje hodnotová orientace. Jedná se o systematicky uspořádaný soubor hodnot přijatý člověkem, který reguluje a usměrňuje jeho chování. Je tvořena soustavou postojů, zájmů a tendencí jednat určitým způsobem.“*

Hodnotová orientace patří k nejdůležitějším součástem lidské osobnosti, protože odráží naše zkušenosti, umožňuje hodnotit, rozlišovat dobré a zlé, podstatné a nepodstatné“.

„Pojem hodnotové orientace nesouvisí s jedinou určitou hodnotou, ale představuje určitý komplex hodnot, jež jedinec interiorizuje a vřazuje do svého hodnotového systému buď konzistentně nebo nekonzistentně“ (Dobrovolská, Duplinský, 1981, s. 42).

Spousta (1996) vyčleňuje 4 typy hodnotových orientací – rezignanti, idealisté, konvencionalisté a realisté.

- Rezignující jedinec je charakteristický pasivitou, má omezené sociální kontakty, ztrácí sebevědomí, má nízkou úroveň rozvoje vlastní osobnosti, snížené vědomí povinnosti, ztrácí hodnotu povinnosti jako takovou.
- Nepřizpůsobivý idealista přeceňuje význam osobního rozvoje, touží po smysluplné práci a sociálním uplatnění. Vlastní rozvoj prosazuje bez ochoty akceptovat povinnosti, není schopen přizpůsobit se změněné hierarchii hodnot, čímž se často dostává do konfliktu s okolím. Dominantní hodnotou pro tento typ je seberealizace.
- Ti, kteří akceptují své povinnosti bez výhrad, konvencionalisté. Svě povinnosti považují za vysokou hodnotu, ale na druhou stranu neakcentují význam seberealizace. Snaží se o dosažení sociálních jistot, vyznávají pořádek, konvence. Dominantní hodnotu pro ně představuje povinnost.
- Realisté chtějí dosáhnout vysokého pracovního výkonu, iniciativně plní své povinnosti, jsou velmi aktivní, chtějí se kompetentně podílet na řízení, upevňují sociální jistoty. *„Povinnost a možnost seberealizace přijímají jako hodnoty s vysokým skóre“ (Spousta, 1996, s. 19).*

Kraus v souvislosti s touto problematikou užívá pojem hodnotový systém. *„Hodnoty, s nimiž se člověk ztotožňuje a vyznává je, tvoří jeho hodnotový systém. Celý komplex oněch hodnot uspořádaných do jakéhosi „žebříčku“ tvoří hodnotový systém každého jedince. Je to bohatě strukturovaný celek, který bývá v zásadě dělen na hodnoty materiální a duchovní. Hodnotový systém je důležitým ukazatelem zaměřenosti osobnosti. Stává se významnou složkou motivace a autoregulace chování“.* Utváření hodnotového systému ovlivňují endogenní i exogenní činitele, projevují se individuální rozdíly každého jedince, které ovlivňuje věk, pohlaví, dosažené vzdělání, profese, demografie, psychická a sociální zralost (2006, s. 59).

„Hodnotovým systémem rozumíme souhrn těch hodnot, které člověk uznává, a které se projevují v jeho přesvědčení a postojích. Jinak řečeno, hodnoty, které člověk uznává, nepředstavují náhodné seskupení, ale jsou navzájem spjaté a vytvářejí hodnotovou hierarchii, tzn. strukturu hodnot, která se nevztahuje ke všem objektivně existujícím hodnotám, ale k těm, které člověk nejen poznal, ale které i uznává“ (Horák 1996, s. 21).

Sak (2000) ve svých výzkumech rozlišuje sedm typů hodnotových orientací:

- Egoisticko-materialistická – nositelé chtějí být v centru pozornosti, chtějí se prosadit, ale druhým lidem a společnosti nechtějí nic přinést. Životním cílem je majetek a jeho získávání. Typické hodnoty jsou majetek, plat, soukromé podnikání, společenská prestiž, úspěch v zaměstnání.
- Profesně-rozvojová – nositelé mají tvořivý a aktivní přístup k životu, svou práci staví do popředí, spojují ji se seberozvíjením. Dominantními hodnotami jsou vzdělání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce, seberealizace, úspěch v zaměstnání.
- Reprodukční – zaměření jedinců v reprodukčním věku na zachování lidského rodu (rozmnožování a vytváření podmínek pro růst a socializaci dětí). Uznávané hodnoty v tomto typu hodnotové orientace jsou životní partner, rodina a děti, láska.
- Globální – vyjadřuje zájmy celého lidského rodu. Jedná se o pasivní podmínky nezbytné pro zachování lidského rodu. Negace globální hodnotové orientace by znamenala zničení podmínek pro existenci lidského rodu. Patří sem hodnoty jako životní prostředí, mír, zdraví.
- Liberální – projevují se zde hodnoty svoboda, demokracie, soukromé podnikání (nejedná se o hodnotu majetku a příjmů, ale spojení podnikání s demokracií a svobodnou volbou).
- Sociální – vede jedince k překračování sebe sama, k sociální integraci. Navazuje na sociální potřeby. Pomáhá v sociální uspořádanosti společnosti, v utváření společenských vztahů. Zahrnuje hodnoty jako veřejně prospěšná práce, politická angažovanost, společenská prestiž, být užitečný ostatním.
- Hedonistická – značnou součástí této orientace jsou mezilidské vztahy, které ovšem jedince nesvazují. Radíme sem koníčky, zájmy, přátelství, láska.

5. Faktory ovlivňující hodnotovou orientaci

Hodnotovou orientaci jedince dlouhodobě ovlivňuje množství endogenních i exogenních činitelů, kam řadíme mimo jiné rodinu, školu, vrstevníky, věk, pohlaví, kulturu dané společnosti, potřeby a zájmy, volný čas, religiozitu, média, materiální podmínky, ve kterých jedinec žije a jiné. Některým těmto faktorům se budeme v této kapitole věnovat podrobněji.

„Během celého historického vývoje docházelo k přetváření, k zušlechťování lidských potřeb a zájmů vlivem zkušeností předcházejících generací, i vlivem stále se rozmnožujícího duchovního bohatství lidského rodu, jak se nahromadilo ve všech kulturních oblastech, ve vědě, umění, náboženství, morálce. Tomuto procesu říkáme kultivace lidského rodu“ (Rosenzweig, 1991, s. 7). Tato kultivace nás provází celým životem, od počátku raného dětství. Rodiče nám vštěpují pravidla základního chování, úctu k druhým lidem, k práci, ke kulturnímu i mravnímu chování. Kultivaci výrazně ovlivňuje vzdělání (ve školním prostředí i mimo něj). *„Prostřednictvím vzdělání, rozumové i estetické výchovy, se uskutečňuje nejvýznamnější přesun ve způsobu hodnocení skutečnosti a ve vytváření zájmové a hodnotové orientace. Jde o přesun od primárních (materiálních) životních hodnot k hodnotám sekundárním, společenským a duchovním“* (tamtéž). Jako další významný činitel kultivace lidských potřeb a zájmů autor uvádí umění, které působí na naše city, vůli, ukazuje nám nový způsob chápání světa a života.

Vliv potřeb a zájmů jsme si vysvětlili v kapitole č. 2. Vztah hodnot, potřeb a zájmů. Jaké další faktory tedy rozhodují o našich životních hodnotách a ovlivňují jejich tvorbu?

5.1 Rodina

Rodina je základním faktorem v procesu socializace, v procesu, kdy dochází k začlenění jedince do společnosti. Význam rodiny podtrhuje i Sak (1985, s. 13): *„dominantní význam pro socializaci jedince má v raném období rodina. V počátcích vývoje jedince, kdy je nejtvárnější, má rodina na jeho formování téměř monopol“*. Z rodinného kruhu čerpáme pocit jistoty a bezpečí.

„Hodnotová hierarchie rodičů a souhrn postojů z ní vyplývající vypovídá v nejobecnější rovině o základní světónázevové orientaci a zaměřenosti rodiny, jejich aktuálních i potenciálních cílech. Přijaté nebo zamítané hodnoty určují jednání a prožitky lidí. Dítě citově vnímá atmosféru, která je odrazem rodinou uznávaných hodnot. Postupně

je přejímá do vlastního hodnotového systému“ (Sak, 1985, s. 32). Rodiče jako první určují hranice toho, co je dobré a co špatné a právě proto má rodina nezastupitelnou roli při výchově k hodnotám. „Rodina je první sociální skupinou většiny dětí a také tou nejdůležitější. Má rozhodující vliv na psychický vývoj dítěte. Utváření morálních hodnot a osvojování dovedností, návyků a postojů probíhá prostřednictvím sociálního učení“ (Macháčková in Pospíšilová, 2010, s. 84).

I když se společnost někdy snaží přenechat určité výchovné kompetence na škole, rodina hraje nezastupitelnou roli. Rodina udává základní prvky životního stylu, vlastní životní filozofii, hodnotovou strukturu. To nenahradí žádná vzdělávací instituce. Rodina se vlivem společenských podmínek stává zranitelnou – narůstá rozvodovost, počet nesezdaných párů... I přesto je rodina nositelkou hodnot láska, věrnost, stálost, spravedlnost. Hodnota lásky se v rodině realizuje jako schopnost přijímat a mít rád nejen sebe sama, ale i ostatní členy rodiny, jako vzájemná komunikace mezi členy rodiny, souvisí s úctou vůči životu. Věrnost se v rodině promítá do oblasti nejen partnerské, ale i do oblasti věrnosti hodnotám, rozhodnutím, slibům, tradicím (Bačkorová, 2007). Autorka (Bačkorová, 2007) dále uvádí tři roviny, ve kterých probíhá v rodině hodnotová výchova:

- rovina vztahů – mezi členy rodiny navzájem, ve vztahu k sobě samému, ve vztahu člena rodina k dalším členům);
- rovina modelu a příkladu – dítě napodobuje, imituje rodiče a identifikuje se s nimi i se sebou samým;
- rovina poučení – o smyslu života, o předávání tradic.

Nesmírně důležitá je kvalita vztahů uvnitř rodiny. *„Citově blízké a důvěrné vztahy v rodině usnadňují přenos rodinných a společensko-kulturních hodnot na mladší členy a také podporují stabilitu již vytvořených hodnot a jejich nespoutaný projev“ (Cakirpaloglu, 2009, s. 308). Macháčková (in Pospíšilová, 2010) uvádí několik rodinných faktorů, které se negativně podílejí na utváření morálních hodnot. Jedná se o nedostatek lásky, který se projevuje citovou deprivací. Rodina by měla uspokojovat nejen biologické, ale i psychické potřeby dítěte, kam zajisté patří potřeba jistoty, bezpečí, lásky. Dalším faktorem je násilí v rodině a tělesné tresty. Dítě považuje dospělé za své vzory. Pokud je dítě svědkem agresivního chování někoho z rodiny, je velmi pravděpodobné, že se agresivní chování projeví i u něj. Styl výchovy také výrazně ovlivňuje morálku dítěte. Za naprosto nevhodné pro správný morální vývoj dítěte autorka považuje následující tři výchovné styly – shovívavý (absolutní volnost, rodiče nestanoví pravidla, dítě si dělá, co chce), autoritářský (poslušnost,*

úcta k autoritě, dítě má nízké sebevědomí, sociální izolace) a zanedbávající (rodiče nemají na dítě čas, nestarají se, co dělá, jak tráví volný čas).

Rodiče od svých dětí požadují, aby byly hodné. Pod tímto se skrývá to, že si rodiče přejí, aby se děti chovaly tak, jak oni považují za správné, vhodné či prospěšné. Hodnoty, které rodiče uznávají a o čem se za svůj život přesvědčili, chtějí předat na své potomky. Jenže mezi tyto hodnoty a normy chování vstupují i další činitele – převážně vrstevníci, massmédiá. Zejména u vrstevníků mohou být hodnoty odlišné. Někdy i v chování rodičů děti sledují rozpor mezi tím, co dělají a chtějí po nich samotných. Při řešení těchto konfliktů a rozporů, při rozhodování, co je tedy správné, se děti vychovávají, začleňují do společnosti. Postupně si každý vytvoří svou vlastní soustavu hodnot a podle té se rozhoduje.

5.2 Školní prostředí

Pokud některá z úloh rodiny selže, nastupuje škola se svojí výchovnou funkcí. *„Teprve ve škole mnohdy dítě zjistí, že hodnoty, které si v rodině osvojilo, jsou v rozporu s morálními hodnotami, které jsou akceptovány společností. Každý takový rozpor představuje pro dítě obrovskou zátěž a právě na učiteli záleží, zda danému jedinci pomůže tuto zátěž překonat či nikoliv“* (Macháčková in Pospíšilová, 2010, s. 89). Hodnoty předávané v rodině nemusí být vždy totožné s těmi, které na žáky předává škola. To uvádí i Babiaková (2007) a o škole říká, že je to sociální organismus, který plní kromě edukačních cílů i cíl předávání hodnotových systémů, které se mohou, ale i nemusí shodovat s těmi rodinnými.

„Hodnotová orientace patří mezi nejdůležitější vztahy lidí k jejich přírodnímu a společenskému prostředí, protože podstatným způsobem determinuje jejich chování a jednání. Její záměrné utváření, zejména prostřednictvím učiva, by proto mělo být jedním z hlavních úkolů školy“ (Horák, 1997, s. 11). Výchovné instituce si kladou za cíl přenášet určité hodnoty a hodnotový systém na dospívající generaci. Je žádoucí, ovlivňovat hodnoty ve prospěch rozvoje jedince a tím i celé společnosti. *„Pro pedagogiku jsou významné hodnoty a hodnotové orientace z řady důvodů. V procesu výchovy je pedagogickým záměrem přenést určité hodnoty a hodnotový systém na dítě a dospívajícího mladého člověka a v úhrnu na mladou generaci. Všechny významné morální kodexy lidstva byly zakotveny v hodnotách. Příkladem mohou být jak Mojžišova přikázání v rámci judaismu, tak křesťanské desatero. Výchova založená na interiorizaci hodnot je účinnější a bližší podstatě člověka a ideálům humanity než výchova založená na zákazech a příkazech“* (Sak, 2000, s. 66).

Jak uvádí Vacek (2013), samostatný předmět „výchova k hodnotám“ nemá v naší pedagogice tradici. O hodnotách a jejich rozvoji se žáci dozvídají v rámci etické, estetické, mravní výchovy, v předmětech jako občanská či multikulturní výchova. V zahraničí se samostatně vyskytuje „výchova k hodnotám“ (values education), nicméně i zde dochází k prolínání s problematikou mravní výchovy či morálního vývoje. Výchova k hodnotám může probíhat i nepřímo. Bez ohledu na obsah učiva má dobře organizovaná výuka vliv na odpovědnost žáků, jejich vytrvalost, respekt, toleranci. Dále se škola může podílet na předávání hodnot, jako jsou například zodpovědnost, sebedůvěra, osobní úsilí, schopnost bojovat proti nespravedlnosti, diskriminaci apod.

Klíčovou roli v mravním rozvoji žáků hraje osobnost učitele. Hodnotová orientace totiž podstatným způsobem determinuje lidské chování a jednání, proto by učitelé měli jejímu utváření věnovat pozornost. Vacek (2013) rozděluje osobnost učitele v tomto ohledu do třech základních rovin:

- rovina prvotní – osvojování a užívání etických pravidel se děje za účelem běžného fungování společnosti, vztahů mezi lidmi. To je základem pro funkčnost a smysluplnost vzdělávacího zařízení. Jedná se o dodržování jasných a smysluplných provozních pravidel;
- rovina etická – klade si za cíl připravit děti a mládež na život v naší společnosti. Posláním pedagogické profese je předat odkazy minulých generací současné a nastupující;
- rovina učitele jako vzoru – etické chování učitele se stává modelem i podmínkou pozitivního výchovného působení.

Důraz na výchovu a včasnou prevenci s cílem kladného ovlivňování mladé generace zdůrazňují i zahraniční odborníci na kriminologii. A.I.Dolgovoy uvádí: “Напротив наиболее раннее выявление и своевременное принятие необходимых профилактических мер к подросткам, совершающим первые, не представляющие большой общественной опасности правонарушения, в значительной степени позволяют не допустить формирования у этих лиц стойкой направленности на совершение в дальнейшем каких-либо преступлений.” Volně přeloženo, A.I.Dolgovoy říká, že včasná detekce a přijetí preventivních opatření u mladistvých, kteří se trestného činu dopustili poprvé, brání dalšímu vzniku těchto jevů v budoucnosti. Tito jedinci tak nepředstavují pro společnost velké nebezpečí.

Výchovu k hodnotám ve školním prostředí výrazně ovlivňuje systém kurikulárních dokumentů, kterému se budeme věnovat v kapitole č. 6. Zakotvení hodnot v kurikulárních dokumentech.

5.3 Vrstevníci

Potřeba někam patřit a být přijímán ostatními se projevuje už u malých dětí, nicméně v období dospívání je tato potřeba zřejmě nejsilnější. Každá sociální skupina má svůj způsob a styl chování, vyjadřování, svá pravidla. Tyto požadavky musí každý uznávat a plnit, aby mohl být členem této skupiny.

Zejména dospívající jedinec, se zvýšenou potřebou sociálních kontaktů, je ovlivňován svými vrstevníky. Často se parta stává dominantním prvkem v oblasti utváření hodnotového systému. Nezralý jedinec tak přejímá hodnoty jiného nezralého jedince. Tím může docházet k radikálním změnám v chování a postojích jedince, které ovlivňuje hodnotový systém dané party. Jedinec se málokdy rozhoduje a jedná jen podle sebou uznávaných hodnot a ze svobodné vůle. Jeho aktivita je ovlivňována i určitým sociálním tlakem a společenskou situací (Sak, 2000).

5.4 Volný čas

Volný čas je sám o sobě hodnotou. Je to něco cenného, co si člověk uvědomuje, co pro něj má důležitý význam, co ovlivňuje jeho existenci. Způsob trávení volného času záleží (ve většině případů) na každém z nás. Volný čas nám dává prostor pro seberealizaci a rozvoj osobnosti. *„Vzájemné propojení hodnot a volnočasových aktivit je propojením šťastným a plodným“* (Pospíšilová, 2010, s. 9). Způsob trávení volných chvil je ukazatelem životního stylu jedince i jeho rodiny. Vypovídá hodně o způsobu jejich života.

Co je to ten volný čas? Nikdo by s vysvětlením jistě dlouho neotálel, ale pro úplnost uvádíme vysvětlení, definice. *„Volný čas je částí lidského života mimo čas pracovní (návštěva školy a pracovní proces) a tzv. čas vázaný, který zahrnuje biofyziologické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny, provoz domácnosti, péči o děti, dojíždění za prací a další nutné mimopracovní povinnosti“* (Hofbauer in Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 10). Potměšilová (in Pospíšilová, 2010, s. 12) uvádí následující definici: *„Volný čas má nezanedbatelnou úlohu v lidském životě. Je to čas, který slouží k odpočinku, pro získání energie k dalším činnostem, pro zábavu. Je to čas, ve kterém je možné cestovat, získávat nové*

zkušenosti i znalosti, ale je to i čas, který je možné strávit nicneděláním či dokonce děláním něčeho, co není úplně v souladu se společenskými pravidly.“ Definice volného času mají jeden společný rys, dobrovolnost. Každý člověk nakládá se svým volným časem podle svých přání. Pokud člověk přistupuje k volnému času nejen jako ke chvílím volna a odpočinku, ale nechává prostor i sociálním kontaktům či osvojování si nejrůznějších hodnot, tak pedagogické působení má na tento volný čas své opodstatnění. Jak píše Potměšilová (in Pospíšilová, 2010, s. 13), prospěšně strávený volný čas slouží k prevenci sociálně patologických jevů, k odpočinku, je zdrojem pozitivních pocitů a zdravých sociálních kontaktů, ale zejména naskýtá možnost pro naplňování některých hodnot, důležitých pro daného člověka.

Volný čas je ovlivněn hodnotami, které momentálně uznáváme, ale na druhou stranu nám otevírá prostor pro objevení hodnot nových, někdy i neznámých. Volný čas nám dává možnosti k naplňování daných hodnot. Jak tedy volný čas využít s ohledem na rozvoj hodnot? *„Jestliže společnost zabezpečí kvalitní trávení volného času dětí a mládeže, urychlí tím rozvoj obecných i specifických schopností mladé generace a potlačí rozvoj negativních sociálních rysů. Ve sféře volného času se rozhoduje o rozvoji talentu mladého jedince a naplnění jeho potřeb a zájmů a na druhé straně se tlumí tendence k negativnímu sociálnímu zrání“* (Sak, 2000, s. 131).

6. Zakotvení hodnot v kurikulárních dokumentech

Veškeré vzdělávací instituce jsou ovlivňovány potřebami státu. Stát své nároky definuje v právních normách a kurikulárních dokumentech, kde nalezneme zakotvenou i výchovu k hodnotám. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha, hovoří o hodnotách v souvislosti se vzděláním. V návaznosti na mezinárodní i národní dokumenty se v České republice ustálilo pojetí, že ...*“vzdělání je jedno ze základních lidských práv poskytovaných všem lidským bytostem bez rozdílu a vyhláší je za nezcizitelnou a univerzální lidskou hodnotu“* (MŠMT, online, 2015). Bílá kniha nevnímá vzdělání pouze z pohledu rozvíjení rozumových schopností, ale také k osvojování sociálních dovedností, estetických, morálních a duchovních hodnot, které zajišťují kontinuitu mezi generacemi.

Požadavek na rozvoj osobnosti člověka a jeho hodnot nalezneme také ve školském zákoně, kde jsou v § 2, odst. 2 vymezeny obecné cíle vzdělávání, a to zejména *„rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, ...“* (zákony pro lidi, online, 2015).

Konkrétnějším dokumentem je Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV). RVP ZV mimo jiné stanovuje úroveň klíčových kompetencí, určuje, co je nezbytné v základním vzdělávání, vymezuje vzdělávací obsah, zařazuje průřezová témata jako závaznou součást základního vzdělávání. Zdůraznění významu hodnot nalezneme již ve vymezení pojetí základního vzdělávání, a sice: *„Základní vzdělávání na 2. stupni pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností občana našeho státu i Evropské unie“* (MŠMT, online, 2015)

Zmínku o hodnotách nalezneme ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost (ochrana uměleckých a kulturních hodnot) a Člověk a zdraví (hodnota zdraví, zásadní životní hodnoty). V RVP ZV nalezneme i doplňující vzdělávací obory, které vzdělávací obsah rozšiřují a doplňují. Nejsou povinnou součástí základního vzdělávání, škola si může volit, kterým žákům je nabídne jako povinné nebo povinně volitelné. Nalezneme zde doplňující vzdělávací obor Etická výchova, která má za cíl rozvíjet mravní stránku osobnosti žáka. Její obsah tvoří následující témata:

1. *Mezilidské vztahy a komunikace.*
2. *Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe.*
3. *Pozitivní hodnocení druhých.*
4. *Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.*
5. *Komunikace citů.*
6. *Interpersonální a sociální empatie.*
7. *Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.*
8. *Reálné a zobrazené vzory.*
9. *Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.*
10. *Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.*

Na deset základních témat navazuje šest aplikačních témat, mezi která patří:

- *Etické hodnoty.*
- *Sexuální zdraví.*
- *Rodinný život.*
- *Duchovní rozměr člověka.*
- *Ekonomické hodnoty.*
- *Ochrana přírody a životního prostředí.*
- *Hledání pravdy a dobra jako součást přirozenosti člověka (MŠMT, online, 2015).*

Neméně důležitou částí RVP ZV jsou průřezová témata, které školy do svých školních vzdělávacích programů zařazovat musí. Tato průřezová témata slouží k propojování vzdělávacích obsahů, prochází všemi vzdělávacími oblastmi a napomáhají k rozvoji osobnosti žáka především v oblasti postojů a hodnot. Výchova k hodnotám je zastoupena ve všech průřezových tématech. Uvedeme si některé příklady, jak jsou obsaženy v RVP ZV:

- osobnostní a sociální výchova – žáci by si měli uvědomit hodnotu vzájemné spolupráce a pomoci, hodnotu různosti lidí a jejich odlišných názorů, způsobů chování i rozmanitých přístupů k řešení problémů. Důležité je utváření pozitivního postoje k sobě samému i k druhým, pomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů;
- výchova demokratického občana – toto průřezové téma vede žáky k utváření hodnot svoboda, spravedlnost, odpovědnost, tolerance, solidarita aj. Vychovává k úctě k zákonu, motivuje žáky k ohleduplnosti a vštěpuje jim hodnotu pomáhat druhým

- (zejména slabším), učí respektovat kulturní, etnické i jiné odlišnosti. Rozvíjí disciplinovanost, klade důraz na asertivní jednání a schopnosti kompromisu;
- výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech – buduje pozitivní postoje ke kulturní rozmanitosti a jinakosti, podporuje pozitivní postoje k tradičním evropským hodnotám, vytváří kladný postoj k Evropě, pomáhá překonávat předsudky a stereotypy;
 - multikulturní výchova – seznamuje žáky s rozmanitostí kultur, hodnot a tradic a tím jim umožňuje uvědomit si vlastní kulturu, hodnoty a tradice. Ovlivňuje hodnotový systém žáků, snaží se korigovat jejich jednání žádoucím směrem, učí žáky vnímat rozdílnost jako příležitost k vnitřnímu obohacení, vede k angažovanosti při potírání projevů intolerance, rasismu, diskriminace, xenofobie;
 - environmentální výchova – učí žáky vnímat život jako nejvyšší hodnotu, vychovává ke zdravému životnímu stylu, vede k pozitivnímu přístupu k přírodě, přírodnímu a kulturnímu dědictví, motivuje k odpovědnosti ve vztahu k životnímu prostředí;
 - mediální výchova – média chápe jako zdroj zkušeností a poznatků. Slouží k uvědomování si hodnoty vlastního života ve smyslu volného času a jeho naplnění, pomáhá žákům uvědomit si možnost svobodného vyjádření vlastního názoru a odpovědnost za jeho prezentaci a formulaci (MŠMT, online, 2015).

7. Dosavadní výzkumy

Praktická část této diplomové práce se věnuje žebříčku hodnot žáků 9. tříd. Má za cíl sestavit žebříček hodnot, které žáci uznávají a pokládají za důležité. V této souvislosti pokládáme za vhodné srovnání s výzkumy provedenými v minulosti. Jedná se pouze o několik příkladů, ne srovnání se všemi provedenými výzkumy. Velká část výzkumů je zaměřena na středoškoláky a vysokoškoláky. Ale existují i výzkumná šetření provedená u žáků základních škol. A právě tyto nám poslouží pro srovnání.

Prudký (2004, s. 18) hodnotil žebříček hodnotových preferencí podle IVVM (1990 až 1999). Dospěl k závěru, že „*obecně dochází k poklesu vážnosti, významnosti, důležitosti hodnot, že u nás v dekadě po roce 1990 došlo k poklesu „hodnoty hodnot“*“. Nelze říci, že by některá hodnotová orientace výrazně převažovala, nebo naopak zaostávala. Ze zkoumaných 33 hodnotových orientací pouze u tří došlo k „nárůstu důležitosti“. Jednalo se o hodnoty: „Žít příjemně, užívat si“, „Mít čas hlavně na své koníčky, zájmy“ a hodnota „Pomáhat především své rodině a svým přátelům“. Jsou to hodnoty, které směřují k prožitku, k sobě samému, individualistické, sobecky zaměřené.

Kouteková (2007) zjišťovala, které hodnoty dospívající uznávají a v jakém pořadí jsou pro ně důležité. Ve svém výzkumu došla ke zjištěním, že mezi adolescenty je na prvním místě hodnota láska a přátelství (70%). 63% dotázaných na druhém místě zvolilo zdraví. V těsné blízkosti se umístily hodnoty vzdělání, dobrá práce a uplatnění v oboru. 51% a 4. místo v pořadí patří cestování a dostatečnému množství volného času. Na 5. místě je hodnota rodiny, jejího založení. Dále v žebříčku hodnot figurují hodnoty mít se dobře a žít nadstandardním životem, mít vlastní bydlení, víra v boha. Na devátém místě s 10% se umístila nezávislost, svoboda myšlení a rozhodování.

Dobrovolská a Duplinský (1981) prováděli výzkum hodnot u vysokoškoláků. V rámci předvýzkumu zařadili skupiny mladých lidí ve věku 12 – 29 let, aby získali orientaci o věkových rozdílech v hodnotových žebříčcích. Součástí jejich předvýzkumu byly tedy i žáci základních škol, konkrétně 8. tříd. Výsledky tohoto šetření si teď představíme. Žáci řadili hodnoty uvedené v seznamu podle významu, jak je vnímají. Na prvních třech nejdůležitějších místech uvedli: mít dobré kamarády, být tělesně a duševně zdrav, mít zajímavou práci. Na dalších místech seřadili následující hodnoty: vyšší vzdělání; dobrý vztah k rodině, pomoc druhým lidem, dělat dobře svoji práci, být přitažlivý pro partnera, být dobrý ve sportu a další.

Národní institut dětí a mládeže v rámci projektu Klíče pro život v červnu 2011 vydal závěrečnou zprávu svého rozsáhlého výzkumu na téma Hodnotové orientace dětí ve věku

6 – 15 let. Výsledky výzkumu jsou následující. Pro věkovou skupinu 13 – 15 let je nejdůležitější mít dobré přátele. Tuto hodnotu uvedlo na prvním místě 74 % dotazovaných. V těsné blízkosti, 66 %, se umístila hodnota šťastné rodiny. Na třetím místě hodnotového žebříčku je hodnota dostatečného množství peněz. Peníze a majetek zvolilo 48 % respondentů. V těsné blízkosti se umístila hodnota poznávat svět. V rozmezí od 40 do 30 % se umístily hodnoty – dobře se učit, chovat se slušně, být hezký/á, pomáhat druhým, značkové oblečení. Jako další hodnoty se v žebříčku seřadily chránit přírodu, mít partnera, být dobrý/á ve sportu, být slavný. Na posledních dvou místech, se ziskem 5 a 3 % se umístila hodnota víra v Boha a zájem o politiku (NIDM, online, 2015).

8. Vývojové stádium adolescentů

V praktické části se budeme věnovat problematice hodnot žáků 9. tříd, proto považujeme za vhodné, tuto věkovou skupinu blíže popsat, specifikovat její odlišnosti. Adolescenti, dospívající, pubertáči... Tyto a další označení jsou typická pro věkovou hranici cca 11 – 18 let. Co autor, to jiné věkové rozhraní. V dotazníkovém šetření se budeme zabývat věkovou hranicí 15 – 16 let, žáky devátých tříd. Co je pro tyto osobnosti typické? Na to odpoví následující kapitola.

Kohoutek (2000) uvádí pro věkovou hranici 11 – 15 let označení puberta, dále pokračuje vývojové stádium mládí, adolescence. Pro toto období je charakteristické tzv. pubertální zrychlení růstu. Dívky jsou většinou vyšší a těžší než chlapci. Dospívající jedinec si dobudovává, ale také přebudovává svůj sebeobraz a sebepojetí. Zajímá se, jaký je, jaké má možnosti a zejména jak ho vnímá okolí. Dochází k vývoji pohlavních znaků. U někoho dříve, u jiného později. Dospívající, kteří fyzicky vyzrají dříve, jsou v určité výhodě, neboť jim vrstevníci vyjadřují respekt a tím posilují jejich sebevědomí. V tuto dobu jedinci navazují první heterosexuální vztahy. Z psychického pohledu je pro pubertu typická nestabilita postojů, potřeba společenského kontaktu především s vrstevníky. Významná je také změna v sebepojetí, kdy se vlastní já stává jednak hodnotou, jednak problémem. Dochází k odmítání dosavadních autorit, velký vliv hrají vrstevníci, objevuje se výrazná tendence osamostatnit se, emoční labilita, introverze.

V oblasti paměti, učení a integrace poznání dochází také k výrazným změnám. Mechanická paměť (vštěpování, rychlé zapomínání a nevyužitelnost) se mění na paměť logickou (hlubší porozumění, systematické přiřazování nového k dříve vytvořeným základům). Zejména chlapci projevují odpor k mechanickému učení, lépe si vštěpují to, co je zajímavé. Pod tíhou pádných argumentů dokážou pubescenti operativně měnit své názory. Vzrůstá u nich touha po svobodě osobního vyjádření. Mají potřebu vytvářet si vlastní názory dle osobních zkušeností (Čačka, 2000).

Dospívající se ocitá na určité hraně. Už není dítě, ale stále není přijat do společnosti dospělých jako rovnoprávný partner. Mladý člověk se tak ocitá ve veliké nejistotě. Tato fáze je pro jedince obdobím obrovských změn. Mimo výše popsané se jedinec potýká s dalším množstvím problémů, řeší spoustu otázek, hledá odpovědi, hledá sebe sama, snaží se zapadnout do kolektivu, rozhoduje o své budoucnosti s ohledem na volbu povolání (přechod ze základní školy na další vzdělanostní stupeň). Proto považujeme za zajímavé zjišťovat, jaký je hodnotový žebříček této věkové kategorie, co je pro tyto jedince důležité

a co naopak méně, jaké hodnoty uznávají, co považují za bezpředmětné. Na tyto a další otázky budeme hledat odpovědi v dotazníkovém šetření praktické části této diplomové práce.

PRAKTICKÁ ČÁST

9. Empirický výzkum

V praktické části nejprve představím zvolenou výzkumnou metodu, díky které jsem získala potřebné informace, zhodnotím její klady a mínusy. Dále charakterizuji výzkumný vzorek, tedy jednotlivé základní školy, ve kterých jsem své dotazníkové šetření prováděla. Uvedu stručnou charakteristiku respondentů. Cílem praktické části je zjištění, jaký hodnotový žebříček uznávají současní žáci devátých tříd, jak se tento žebříček liší u žáků žijících na vesnici a ve městě.

V pedagogice rozumíme empirickým výzkumem „*způsob vědeckého zkoumání, jehož předmětem jsou jevy konkrétní edukační reality (vzdělávací procesy, jejich obsah, výsledky vzdělávání, subjekty vzdělávání aj.) Na rozdíl od čistě teoretického zkoumání dospívá ke konkrétním zjištěním, většinou kvantifikovaným. Používá specifické metody (pozorování, experiment, dotazník aj.)*“ (Průcha a kol., 1023, s. 69).

9.1 Výzkumný problém

Výzkumným problémem, jak název této kvalifikační práce napovídá, je žebříček hodnot žáků devátých tříd. Cílem výzkumného šetření bylo sestavení žebříčku hodnot současné dospívající populace. Dílčím záměrem bylo prozkoumat, zda se uznávané hodnoty liší u žáků žijících na vesnici a ve městě.

9.2 Popis výzkumné metody

Pro výzkumné šetření této diplomové práce jsem použila kvantitativní výzkumnou metodu – dotazník. Pro svůj výzkum jsem použila dotazník vlastní konstrukce. Dotazník jsem sestavila na základě nastudování dostupné literatury a dosud provedených výzkumů, ze kterých jsem použila ty nejčastější hodnoty, které se objevovaly.

Dotazník patří mezi nejfrekventovanější metodu pro získávání dat a údajů. Jak uvádí Gavora (1999, s. 99) „*Dotazník je určen především pro hromadné získávání údajů. Myslí se tím získávání údajů o velkém počtu odpovídajících. Proto se dotazník považuje za ekonomický výzkumný nástroj. Můžeme jím získávat velké množství informací při malé investici času.*“ Jako každá metoda má i dotazník své výhody a nevýhody. Za výhodu považujeme získání velkého množství dat v relativně krátkém časovém horizontu, jednoduchá a rychlá administrace, získaná data jsou kvantifikovaná, možnost anonymity respondentů.

Mezi nevýhody patří subjektivní charakter výpovědí, respondent nemusí vždy pochopit zadání a odpovědět na všechny otázky.

Součástí vědeckého výzkumu by měl být předvýzkum, který se provádí na malém vzorku osob. Jeho účelem je odhalit případné nejasnosti a zjištění časového odhadu, který je potřebný pro samotné vyplnění dotazníku. Svůj předvýzkum jsem provedla na malém vzorku respondentů ze svého okolí, kdy jsem si ověřila, že otázky byly všem jasné a srozumitelné, proto nebyly potřebné žádné další zásahy do skladby dotazníku. Ověřila jsem si, že vyplnění dotazníku zabere cca 10 – 15 min. a s tímto časem jsem pracovala při představování svého dotazníku respondentům. Vyplňování dotazníků jsem byla přítomna, proto jsem mohla na případné nejasnosti a otázky přímo reagovat.

9.3 Skladba dotazníku

Vstupní část mého dotazníku tvoří hlavička (představení, vysvětlení cíle dotazníku, jméno autora, poučení o anonymitě, poděkování). Druhá část obsahuje položky zaměřené na získání základních údajů o respondentech – zjištění pohlaví a místa bydliště (zda žijí na vesnici nebo ve městě), název základní školy. Poté je v dotazníku vysvětleno, co se po respondentech očekává. Tedy přiřazení pořadových čísel k nabídnutým hodnotám podle toho, jak je respondenti vnímají a uznávají. Využila jsem škálové otázky, kdy respondenti přiřazovali k nabídnutým hodnotám škálu 1 (nejdůležitější) až 16 (nejméně důležité).

Dotazníky byly vyplňovány samostatně a anonymně v jednotlivých třídách. Vyučující mi poskytli potřebný časový prostor a žáci dotazníky vyplňovali v rámci výuky. Spolupráce s žáky byla více či méně dobrá, až na jednotlivé výjimky, které mou přítomnost i samotný dotazník záměrně ignorovali. Jejich dotazníky byly poté vyřazeny z hodnocení.

9.4 Návratnost dotazníků

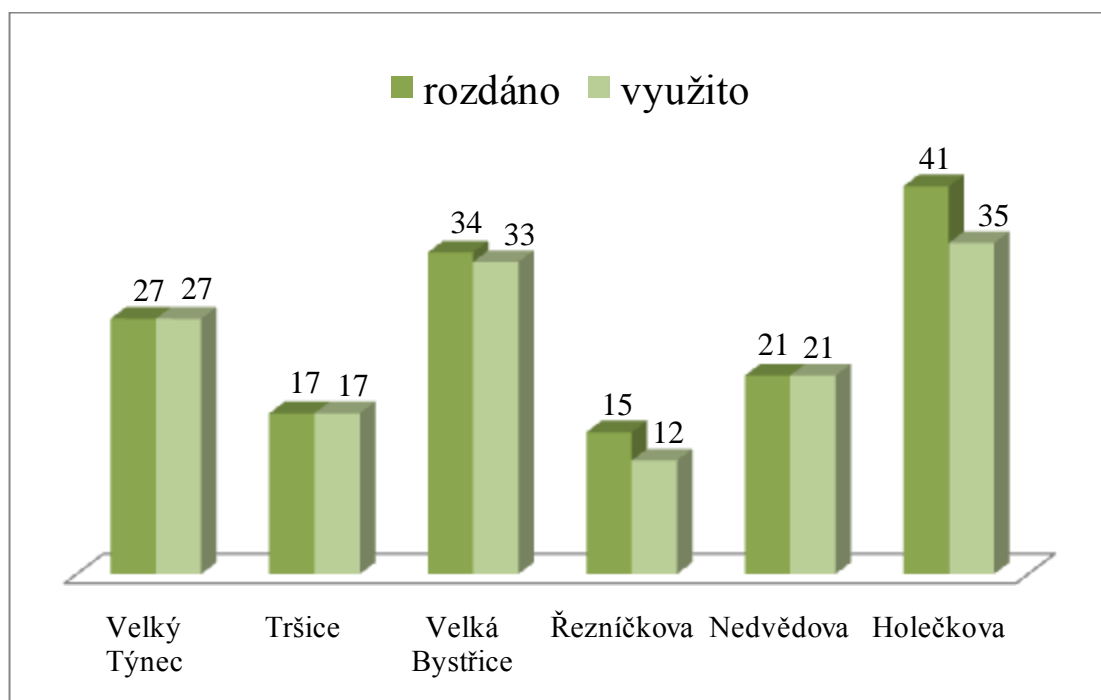
Jelikož jsem byla rozdáváním, vyplňování a vracení dotazníků přítomna, návratnost (v pravém smyslu slova) je v našem případě 100%. I přes zcela jasné zadání a osobní vysvětlování, jak přiřazovat pořadová čísla k nabídnutým hodnotám, se objevily dotazníky, které byly z našeho výzkumu vyřazeny. Někteří respondenti nepochopili zadání, že každá hodnota musí mít své pořadové číslo a to se nesmí opakovat, a dotazník vyplnily špatným

způsobem. Tyto dotazníky tudíž neměly pro náš výzkum tu správnou vypovídající schopnost, proto do konečného výsledku nebyly zahrnuty.

V následující tabulce jsou zobrazeny celkové počty rozdaných dotazníků, počet využitých dotazníků a procentuální vyjádření úspěšnosti vyplňování. Pro přehlednost jsou údaje zobrazeny i graficky.

základní škola	rozdáno	využito	%
Velký Týnec	27	27	100%
Tršice	17	17	100%
Velká Bystřice	34	33	97%
Řezníčkova	15	12	80%
Nedvědova	21	21	100%
Holečkova	41	35	85%
celkem	155	145	94%

Tabulka 1 - Celkový počet dotazníků.

Graf 1 - Celkový počet dotazníků.

Jak vyplývá z výše uvedených údajů, ne všechny vyplněné dotazníky se daly do výzkumného šetření zahrnout. Z provedeného předvýzkumu se zdálo být patrné, že zadání je dostačující a pochopitelné. Přesto někteří respondenti nevyplnili dotazníky správně. Z některých nepoužitelných dotazníků je patrné, že je respondenti záměrně „znehodnotili“. Jak uvádí tabulka, celkem bylo do konečného hodnocení zahrnuto 94% rozdaných dotazníků.

9.5 Způsob vyhodnocování dotazníku

Považujeme za důležité uvést několik stručných poznámek, jakým způsobem byly dotazníky vyhodnocovány.

Na začátku dotazníku byly uvedeny otázky identifikační, které zjišťovaly údaje o navštěvované základní škole, pohlaví a místu bydliště (vesnice nebo město). Údaje o počtech respondentů, jejich pohlavnímu složení i místu bydliště jsou uvedeny v tabulkách níže. Jsou vyjádřeny jednak matematicky, jednak procentuálně. Pro lepší přehlednost jsou uvedené i příslušné grafy.

Druhá část dotazníku obsahuje škálu 16 hodnot, ke kterým respondenti přiřazovali pořadová čísla podle individuální důležitosti. Pořadové číslo 1. značí nejdůležitější hodnotu, pořadové číslo 16. hodnotu nejméně důležitou. Suma vypovídá o součtu hodnot (přiřazené pořadí). Z uvedených číselných hodnot jsem dále vypočítala aritmetický průměr. Tento výsledek získáme, když součet hodnot (sumu) vydělíme počtem respondentů. V poslední fázi jsem hodnotám přiřadila konečná pořadová čísla a seřadila je od nejdůležitější po nejméně důležitou. Pro přehlednost jsem výsledky uvedla v tabulkách podle různých kritérií. Uvedené tabulky tak přehledně uvádějí žebříček hodnot jednotlivých respondentů. Složení respondentů v dané tabulce je vždy vyjádřeno v názvu tabulky. Vypočítané hodnoty jsou zaokrouhlovány na dvě desetinná místa. Tabulku vždy doplňuje slovní komentář zjištěných výsledků.

10. Výzkumný vzorek

Svůj výzkum jsem prováděla na šesti základních školách. Záměrně jsem vybrala školy na vesnici i ve městě, abych poté mohla srovnávat, zda se hodnoty uznávané mladou populací liší v návaznosti na místo bydliště. Jako první jsem zvolila školu v místě mého bydliště, a sice Základní školu Milady Petřkové ve Velkém Týnci. Další školou sídlící na vesnici je Základní škola Tršice. Dále se v mém okolí nachází Masarykova základní škola Velká Bystřice. Velká Bystřice je městem s více jak tři tisíci obyvateli. Pro naše srovnávání stojí (řekla bych) tak nějak mezi. Není to malá vesnice, nýbrž město, ale „odloučené“ a vzdálené od Olomouce, proto by zde žijící respondenti mohli mít odlišné hodnotové preference. Dále jsem do výzkumného šetření zahrнула tři základní školy z Olomouce – ZŠ Řezníčkova, ZŠ Holečkova a ZŠ Nedvědova. Výběr probíhal náhodným způsobem. Respektive jsem navštívila ty školy, které mi umožnily své výzkumné šetření realizovat.

10.1 Charakteristika výzkumného prostředí

Následující kapitola stručně popisuje historii a charakteristiku základních škol, na kterých bylo výzkumné šetření realizováno.

10.1.1 Základní škola Milady Petřkové, Velký Týnec

Bydlím ve Velkém Týnci, proto jsem si jako první školu, kde budu své šetření provádět, zvolila právě „naši“ školu. Některé žáky znám, vím, ke komu z rodičů patří, nebo mi jsou alespoň od pohledu povědomí. Proto ráda zjistím, co se jim honí hlavou, na co myslí a kam směřují.

Týneckou školu navštěvuje celkem 267 žáků na dvou stupních. Žáci jsou nejen z Velkého Týnce a místních částí (Vsisko a Čechovice), ale dojíždí sem i děti ze sousedního Grygova, Krčmaňe, nedalekého Majetína, Hostkovic i Olomouce. Historie týneckého školství spadá do období třicetileté války. První školní budova byla postavena roku 1662.

Škola pro své žáky organizuje velké množství zájmových kroužků, např. sborový zpěv, hra na flétnu, přírodovědný, výtvarný kroužek, florbal, žurnalistika, zeměpisný, cestovatelsko-chovatelský kroužek, český jazyk s počítačem, angličtina, podnikatelský kroužek. Součástí školy je multifunkční sportovní hala, venkovní sportovní areál, tenisové kurty, kurty na volejbal atd.

10.1.2 Základní škola Tršice

Obec Tršice leží asi 10 km od Olomouce a cca 7 km od Velkého Týnce. Tuto základní školu jsem si vybrala pro srovnávání záměrně. Už za mých žákovských let týnecká a tršická škola „soupeřily“. Vždy jsme se srovnávali nejen ve vědomostních soutěžích, ale zejména ve sportovních disciplínách atd. Je to také nejbližší základní škola (zahrnující 1. - 9. třídu), tak proto ta věčná zdravá rivalita. Takže bude zajímavé zjištění, jak se liší hodnoty týneckáků a tršičáků. Základní školu navštěvují nejen místní děti, ale i děti z okolních vesnic – Doloplazy, Daskabát, Lazničky, Lipňany, Přestavlky, Vacanovice, Výkleky aj. První zmínka o školství v Tršicích je z roku 1622.

I zde mají žáci možnost navštěvovat velké množství kroužků a vyplnit tak svůj volný čas. Škola mimo jiné nabízí – kroužek kresleného zpívání, kroužek zábavné angličtiny, hry s míčem, hry na kytaru, hudební divadlo, in-line bruslení, mažoretky, bojová umění, hra na klavír a flétnu, sborový zpěv, školní kapela, zeměpisný kroužek, základy pletení z pedigů, kroužek kreativních činností, informatika.

10.1.3 Masarykova základní škola Velká Bystřice

Tehdy obecná škola byla v provozu od roku 1873. Jelikož se stále zvyšoval počet zapsaných žáků a kapacita byla nedostačující, došlo k rozhodnutí zřídit zde měšťanskou školu. Velká Bystřice se tímto stala první obcí na území olomouckého okresu, kde byl tento typ školy zřízen. Roku 1907 začala sloužit bystřickým žákům nově zbudovaná tělocvična.

Dnes se škola skládá z pěti vzájemně propojených budov, počítačových učeben, laboratoří a dalších odborných učeben, dílen. Škola je zaměřena především na výuku tělesné výchovy, což je dokládáno v množství diplomů, titulů a úspěchů, které jsou prezentovány na chodbách školy. Školu navštěvují i žáci z okolních vesnic – Přáslavic, Svěsedlic, Bukovan, Mrskles, Kováková, Bystrovan, Hluboček či Mariánského Údolí. V současné době školu navštěvuje 377 žáků. Žákům je k dispozici velké množství zájmových kroužků. Děti mohou navštěvovat animák, keramiku, výtvarný kroužek, taneční kroužek, badminton, florbal, gymnastiku, vědecké pokusy pro nejmladší a další.

10.1.4 Základní škola Řezníčkova, Olomouc

Přesný rok zahájení školství v této olomoucké části (Hodolany) není znám, ale první doložené zmínky sahají k roku 1880. I tato ZŠ se účastní celé řady projektů, besed, vzdělávacích akcí, soutěží... Snaží se svým žákům studium zpestřit a udělat zajímavým, lákavým. Proto si i zde žáci mohou vybrat z velkého množství zájmových kroužků to své, co je zajímavé, láká, baví. Jedná se např. o ekologický kroužek, hudebně-dramatický, kroužek němčiny, elektrokroužek, konverzace v anglickém jazyce, sportovní hry či geocaching.

10.1.5 Základní škola Nedvědova, Olomouc

Tato škola zahájila svůj provoz roku 1976. Škola je jedinou v olomouckém okrese, která má vlastní krytý bazén. Již od první třídy mají děti hodinu týdně odbornou výuku plavání. Dále mají děti od první třídy možnost výuky cizího jazyka, od sedmé třídy si mohou zvolit druhý cizí jazyk. Žáci mají dispozici např. turistický kroužek, keramický kroužek.

10.1.6 Základní škola Holečková, Olomouc

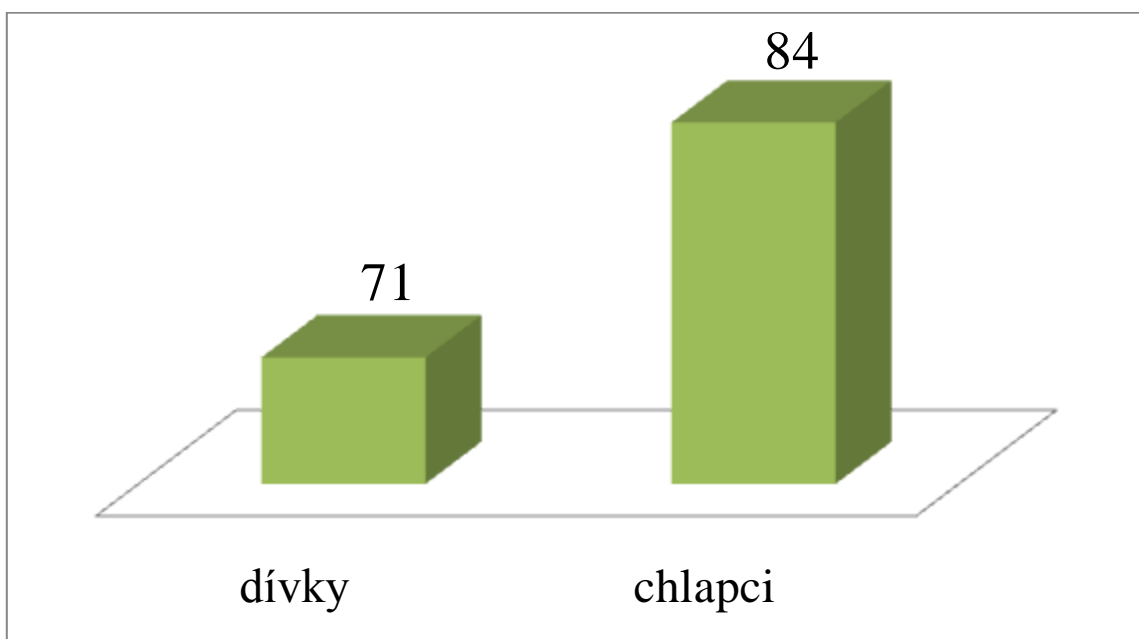
Škola má dlouholetou tradici. Tvoří ji I. a II. stupeň na Holečkově ulici, 1. – 5. ročník je v budově na Rooseveltově. Výuka zde probíhá podle Školního vzdělávacího programu Živá škola. Nalezneme zde speciální taneční třídy. Tanec je nabízen i v rámci zájmových kroužků spolu s házenou. Škola má vlastní knihovnu. Organizuje pobyty v přírodě, návštěvy koncertů, výstav, besedy na zajímavá témata.

10.2 Charakteristika respondentů

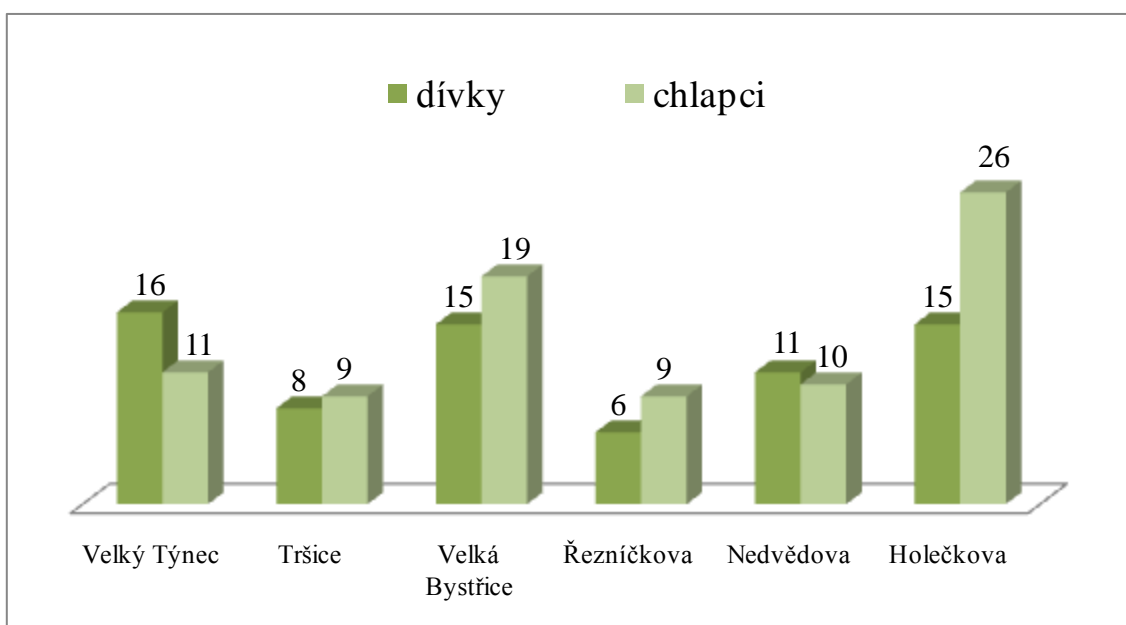
Pro své výzkumné šetření jsem zvolila žáky devátých tříd, tedy věkovou hranici kolem 15 let. Tento věk je zlomový. Žáci si volí své budoucí povolání a rozhodují o následujícím studiu. Někteří hodnotí svůj dosavadní život, jiní se obávají nadcházejícího neznáma. Čekají na ně nové životní zkušenosti. Jak se s touto situací vyrovnávají a jaký to má vliv na jejich hodnotový systém? To jsou otázky pro mé šetření.

Mé studie se zúčastnilo celkem 155 žáků základních škol. Jednalo se o 71 dívek a 84 chlapců, z toho 37 dívek z vesnice a 34 z města, 46 chlapců z města a 38 z vesnice. Procentuálně vyjádřeno se výzkumného šetření z celkového počtu 155 žáků zúčastnilo 46% dívek a 54% chlapců. Pro přehlednost uvádíme grafy, které vypovídají o celkových počtech

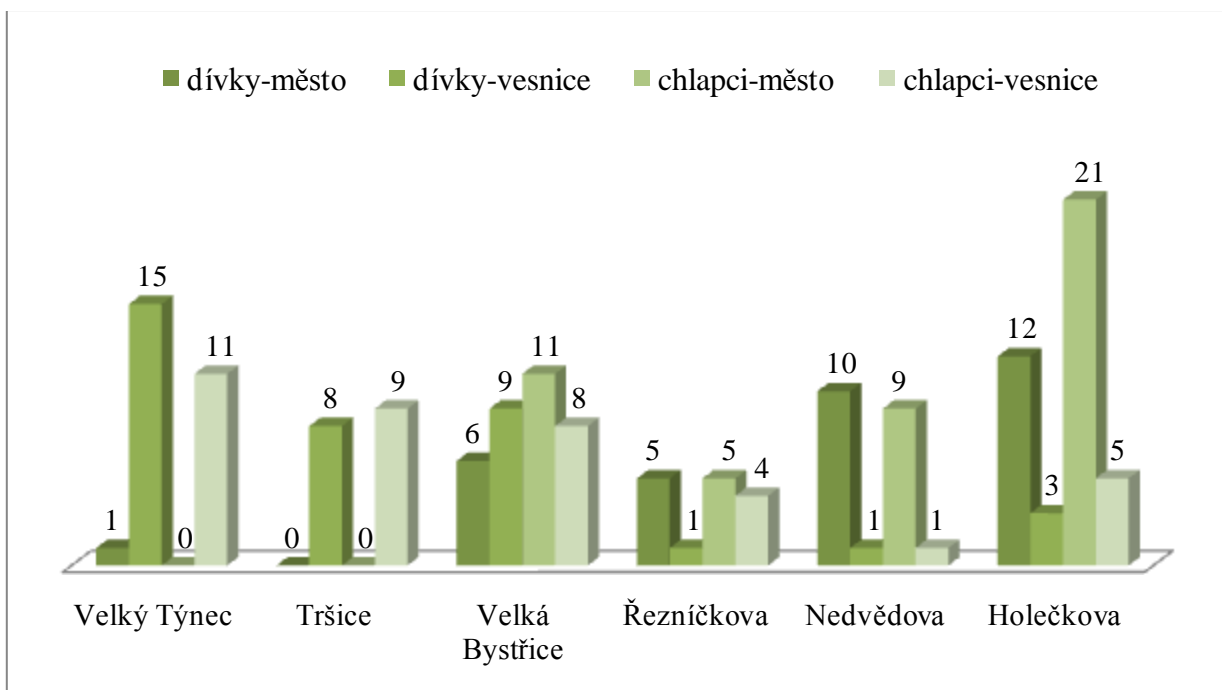
respondentů, jejich pohlaví a místa bydliště. Údaje jsou rozděleny podle jednotlivých základních škol.

Graf 2 – Celkový počet respondentů podle pohlaví.

Graf 3 – Počet respondentů podle pohlaví a základní školy.

Graf 4 – Rozdělení respondentů podle místa bydliště.

Jak je patrné z grafu 4, do městských škol dochází i žáci, kteří bydlí na vesnici. Opačný případ se vyskytuje pouze na základní škole ve Velkém Týnci, kam dojíždí jedna dívka žijící ve městě. Poměrně vyrovnaná je situace na škole ve Velké Bystřici.

11 Výsledky výzkumného šetření

Následující kapitola obsahuje interpretaci výsledků výzkumného šetření. Výsledky jsou zobrazeny převážně v tabulkách, ale i grafech. Tabulky i grafy vždy doplňuje slovní komentář k získaným výsledkům. Pro srovnávání jsem respondenty již nerozdělovala podle základních škol, které navštěvují. Zaměřila jsem se na srovnání podle pohlaví a místa bydliště (vesnice nebo město).

11.1 Hodnotový žebříček dívek

Tabulka 2 uvádí žebříček hodnot u dívek, které uvedly jako své bydliště vesnici. Hodnoty jsou seřazeny podle pořadí od nejdůležitější po nejméně důležitou. V tabulce je také uvedena průměrná hodnota, kterou jsme získali vydělením výsledné sumy počtem respondentů. Celkem se výzkumného šetření v této kategorii zúčastnilo 37 dívek, jeden dotazník byl z konečného hodnocení vyřazen pro nesprávné vyplnění.

pořadí	hodnota	průměr	suma
1.	moje zdraví	2,97	107
2.	úplná rodina	3,67	132
3.	mít dobré přátele	6,03	217
4.	milující životní partner	6,39	230
5.	dobrá, perspektivní práce	6,92	249
6.	žít v dobrém životním prostředí	7,5	270
7.	být považován za slušného a poctivého člověka	8,19	295
8.	kvalitní vzdělání	8,53	307
9.	svoboda a nezávislost	8,92	321
10.	dostatek volného času	9,14	329
11.	možnost pomáhat druhým lidem	9,53	343
12.	osobní vzhled	9,64	347
13.	možnost cestovat, poznávat svět	9,72	350
14.	materiální hodnoty	11,14	401
15.	být úspěšný, slavný	12,97	467
16.	svoboda náboženského vyznání	13,67	492

Tabulka 2 – Žebříček hodnot – dívky – vesnice.

Z tabulky je patrné, že nejdůležitější hodnotou je hodnota zdraví. Pak následuje úplná rodina a potřeba mít dobré přátele. Na čtvrtém místě dívky uvedli milujícího životního partnera. Dále se v žebříčku seřadily hodnoty dobrá, perspektivní práce, žít v dobrém životním prostředí, být považován za slušného a poctivého člověka. Až na osmém místě se umístila hodnota kvalitní vzdělání. Je to zarážející vzhledem k tomu, že v době vyplňování

dotazníků měli respondenti před přijímacím řízením na střední školy. Na posledním místě v žebříčku se umístila hodnota svoboda náboženského vyznání. Průměrné hodnoty byly uváděny v rozmezí 2,97%- 13,67%.

Tabulka 3 uvádí hodnoty seřazené podle důležitosti od dívek žijících ve městě. Rozdáno bylo 34 dotazníků, využito 33.

pořadí	hodnota	průměr	suma
1.	moje zdraví	2,12	70
2.	úplná rodina	4,61	152
3.	mít dobré přátele	6	198
4.	milující životní partner	6,91	228
5.	kvalitní vzdělání	7	231
6.	dobrá, perspektivní práce	7,64	252
7.	žít v dobrém životním prostředí	8,09	267
8.	být považován za slušného a poctivého člověka	8,36	276
9.	dostatek volného času	8,64	285
10.	osobní vzhled	9,21	304
11.	materiální hodnoty	9,24	305
12.	možnost pomáhat druhým lidem	9,58	316
13.	svoboda a nezávislost	10,18	336
14.	možnost cestovat, poznávat svět	10,24	338
15.	být úspěšný, slavný	12,27	405
16.	svoboda náboženského vyznání	15,12	499

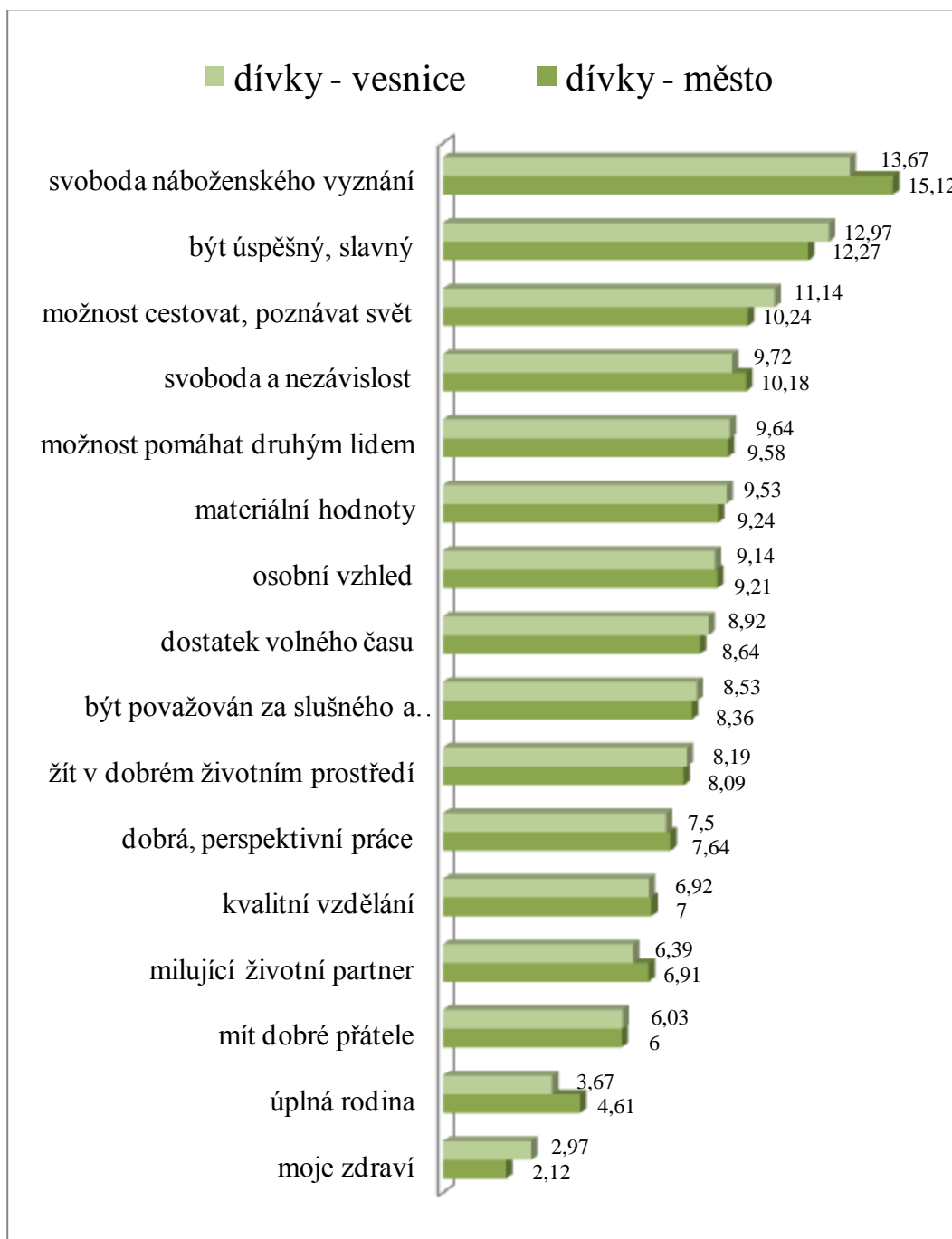
Tabulka 3 – Žebříček hodnot – dívky – město.

První čtyři nejdůležitější hodnoty jsou shodné s dívkami z vesnice. Jedná se o hodnoty moje zdraví, úplná rodina, mít dobré přátele a milující životní partner. Poté dívky z městského prostředí uznávají kvalitní vzdělání a v souvislosti s tím i dobrou, perspektivní práci. Poslední dvě místa jsou opět shodná s dívkami z vesnice – potřeba být úspěšný, slavný a svoboda náboženského vyznání.

Dalo by se říci, že dívky z obou kategorií mají více či méně stejný názor. Výraznou odlišnost nalezneme u hodnoty kvalitní vzdělání, kdy u městských dívek obsadila pátou příčku, u dívek z vesnice příčku osmou. Další odlišnost můžeme vidět u materiálních hodnot. Zatímco dívky z města jim přiřadily podle důležitosti jedenáctou pozici, vesnické dívky až čtrnáctou z celkových šestnácti nabídnutých. Z tohoto zjištění můžeme konstatovat, že vesnické dívky jsou skromnější, mají menší nároky na značkové oblečení, majetek, peníze aj. Poměrově se jedná o průměr 9,24 : 11,14 (městské : vesnické dívky). Hodnoty dobré

a perspektivní práce, dobrého životního prostředí a být považován za slušného a poctivého člověka se u obou kategorií dívek seřadily v podobném pořadí na pozicích páté až osmé příčky. Průměrné rozmezí těchto hodnot je 6,92 – 8,36.

Následující graf názorně vyjadřuje rozdílné průměrné hodnoty z nabídnuté škály hodnot u dívek v obou kategoriích.

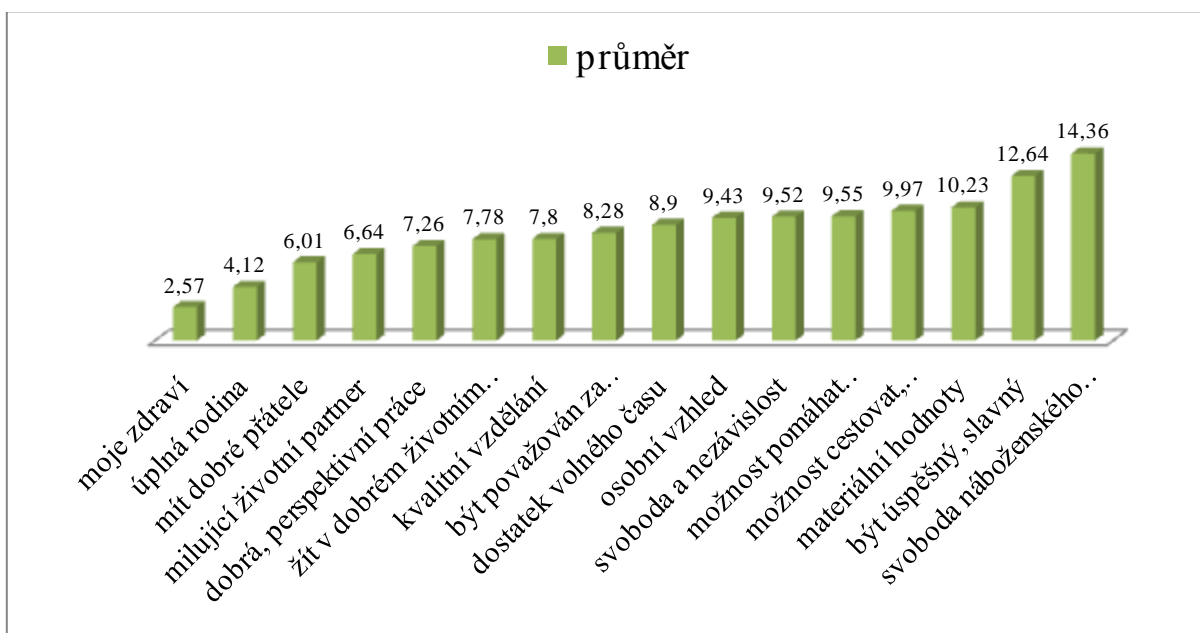
Graf 5 – Žebříček hodnot – dívky.

V závěru této podkapitoly věnované problematice hodnotových preferencí u dívek uvádíme výsledky šetření u tohoto pohlaví. Tabulka 4 uvádí žebříček hodnot žákyně devátých tříd.

pořadí	hodnota	průměr	suma
1.	moje zdraví	2,57	177
2.	úplná rodina	4,12	284
3.	mít dobré přátele	6,01	415
4.	milující životní partner	6,64	458
5.	dobrá, perspektivní práce	7,26	501
6.	žít v dobrém životním prostředí	7,78	537
7.	kvalitní vzdělání	7,8	538
8.	být považován za slušného a poctivého člověka	8,28	571
9.	dostatek volného času	8,9	614
10.	osobní vzhled	9,43	651
11.	svoboda a nezávislost	9,52	657
12.	možnost pomáhat druhým lidem	9,55	659
13.	možnost cestovat, poznávat svět	9,97	688
14.	materiální hodnoty	10,23	706
15.	být úspěšný, slavný	12,64	872
16.	svoboda náboženského vyznání	14,36	991

Tabulka 4 – Žebříček hodnot – dívky celkem.

Zjištěné celkové výsledky u dívek uvádíme i graficky, aby bylo patrné, jakým tempem narůstá průměrné pořadí hodnot, tedy jak význam hodnot se vzrůstajícím poměrem klesá.

Graf 6 – Dívčí žebříček hodnot vyjádřený průměrem.

11.2 Hodnotový žebříček chlapců

Stejně údaje, jako jsme prezentovali v předchozí podkapitole u dívčího pohlaví, představíme nyní pro mužskou populaci žáků devátých tříd. Tabulka 5 znázorňuje žebříček hodnot u chlapců z vesnického prostředí. V této kategorii bylo rozdáno celkem 38 dotazníků, do konečného hodnocení jich bylo zahrnuto 36.

pořadí	hodnota	průměr	suma
1.	moje zdraví	1,83	66
2.	úplná rodina	4,19	151
3.	mít dobré přátele	5,83	210
4.	milující životní partner	6,31	227
5.	být považován za slušného a poctivého člověka	6,39	230
6. - 7.	svoboda a nezávislost	7,75	279
6. - 7.	kvalitní vzdělání	7,75	279
8.	žít v dobrém životním prostředí	7,83	282
9.	dobrá, perspektivní práce	8,75	325
10.	dostatek volného času	9,36	337
11.	možnost pomáhat druhým lidem	10,89	392
12.	materiální hodnoty	10,92	393
13.	osobní vzhled	11,25	405
14.	možnost cestovat, poznávat svět	11,58	417
15.	být úspěšný, slavný	12,64	455
16.	svoboda náboženského vyznání	12,86	463

Tabulka 5 – Žebříček hodnot – chlapci – vesnice.

Na prvních příčkách se podobně jako u dívek seřadily hodnoty zdraví, úplná rodina, potřeba mít dobré přátele a milující životní partner. K mému překvapení se na páté pozici objevila hodnota být považován za slušného a poctivého člověka. Zejména u chlapců mi toto zjištění přijde překvapující. V další tabulce zjistíme, jestli je tomu stejně u chlapců z města. O šestou a sedmou příčku se dělí svoboda a nezávislost s kvalitním vzděláním. Vysoké umístění hodnoty svoboda a nezávislost je vcelku rozdílné vzhledem k umístění této hodnoty u dívek (vesnické 9, městské 13, celkem 11). Je to způsobeno zřejmě potřebou být v tomto věku nezávislý, nespoutaný a žít svým „pubertálním“ životem. Poslední dvě místa opět patří hodnotám být úspěšný a slavný a svobodě náboženského vyznání.

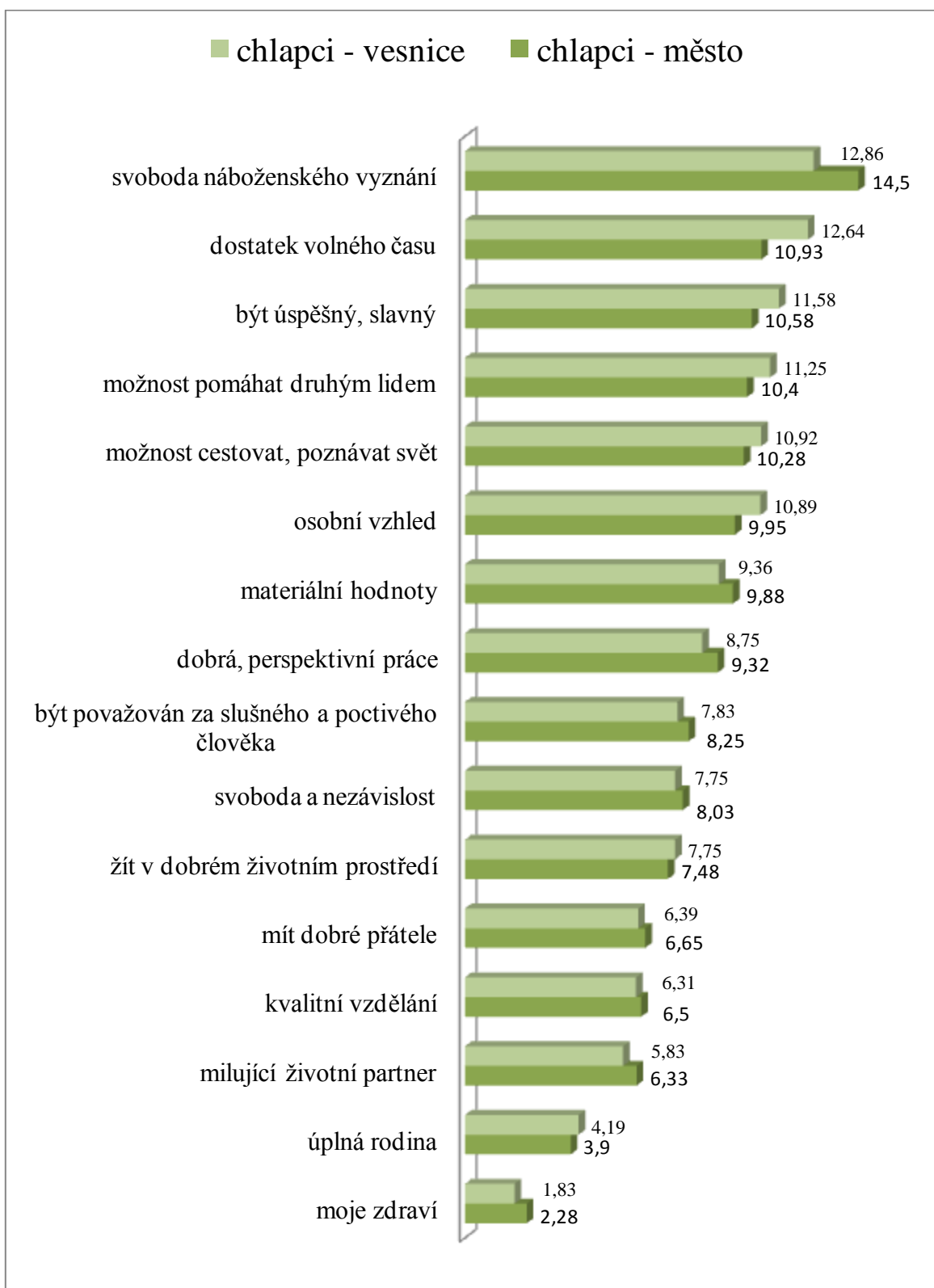
Tabulka 6 uvádí názory chlapců s bydlištěm ve městě. Rozdáno bylo 46, využito 40 dotazníků.

pořadí	hodnota	průměr	suma
1.	moje zdraví	2,28	91
2.	úplná rodina	3,9	156
3.	milující životní partner	6,33	253
4.	kvalitní vzdělání	6,5	260
5.	mít dobré přátele	6,65	266
6.	žít v dobrém životním prostředí	7,48	299
7.	svoboda a nezávislost	8,03	321
8.	být považován za slušného a poctivého člověka	8,25	330
9.	dobrá, perspektivní práce	9,32	373
10.	materiální hodnoty	9,88	395
11.	osobní vzhled	9,95	398
12.	možnost cestovat, poznávat svět	10,28	411
13.	možnost pomáhat druhým lidem	10,4	416
14.	být úspěšný, slavný	10,58	423
15.	dostatek volného času	10,93	437
16.	svoboda náboženského vyznání	14,5	580

Tabulka 6 – Žebříček hodnot – chlapci – město.

V těchto výsledcích je zajímavý posun hodnoty kvalitního vzdělání na čtvrtou příčku celkového žebříčku. Zejména u chlapců je to překvapující. Hodnota být považován za slušného a poctivého člověka se objevila na osmé pozici, s průměrnou hodnotou 8,25. U vesnických chlapců to byla pátá pozice a průměr 6,39. Z tohoto zjištění můžeme konstatovat, že vesnickým chlapcům více záleží na názoru, jaký k nim zaujímá jejich okolí. Hodnota dostatečného množství volného času se u těchto chlapců dostala až na předposlední, tedy patnáctou, pozici z celkových šestnácti nabídnutých. Toto zjištění je velice zajímavé. Bylo by vhodné podrobit jej dalšímu zkoumání, zda je to způsobeno velkou „zaměstnaností“ chlapců v oblasti zájmových kroužků, nebo z jiného důvodu.

Stejně jako v předešlé podkapitole u dívek, i zde u chlapců nabídneme srovnání průměrných hodnot u všech hodnot ze seznamu.

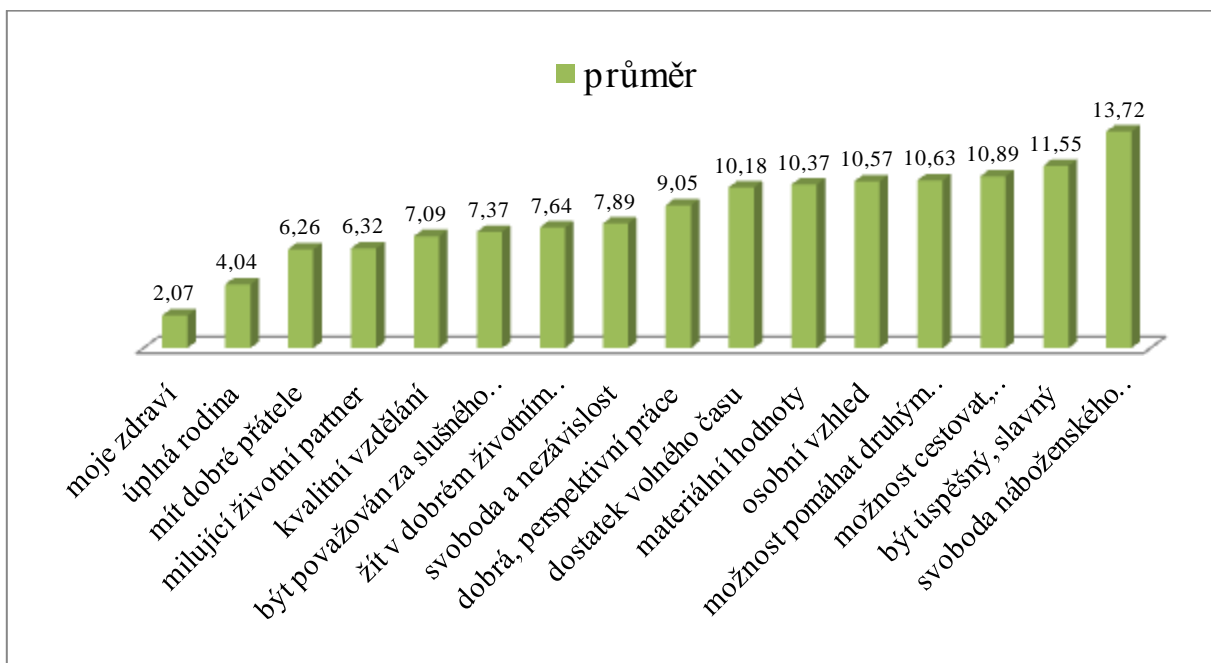

Graf 7 – Žebříček hodnot – chlapci.

Celkový přehled o hodnotách, které uznává mužská populace devátáků, prezentuje tabulka 7. Srovnání s dívčím žebříčkem hodnot provádíme na následující straně.

pořadí	hodnota	průměr	suma
1.	moje zdraví	2,07	157
2.	úplná rodina	4,04	307
3.	mít dobré přátele	6,26	476
4.	milující životní partner	6,32	480
5.	kvalitní vzdělání	7,09	539
6.	být považován za slušného a poctivého člověka	7,37	560
7.	žít v dobrém životním prostředí	7,64	581
8.	svoboda a nezávislost	7,89	600
9.	dobrá, perspektivní práce	9,05	688
10.	dostatek volného času	10,18	774
11.	materiální hodnoty	10,37	788
12.	osobní vzhled	10,57	803
13.	možnost pomáhat druhým lidem	10,63	808
14.	možnost cestovat, poznávat svět	10,89	828
15.	být úspěšný, slavný	11,55	878
16.	svoboda náboženského vyznání	13,72	1043

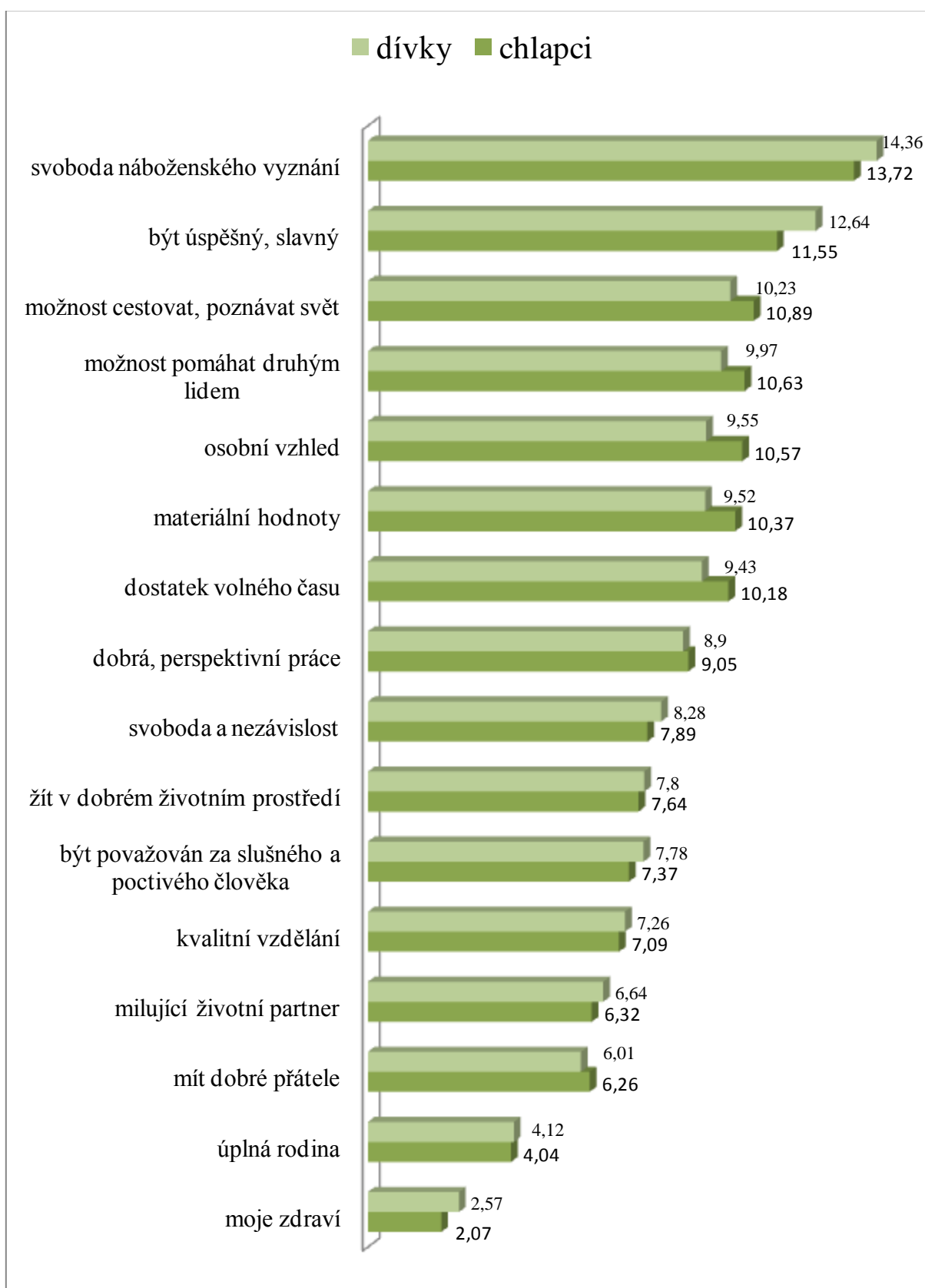
Tabulka 7 – Žebříček hodnot – chlapci celkem.

Graf 8 – Chlapecký žebříček hodnot vyjádřený průměrem.

V dalším srovnávání se budeme zabírat rozdíly mezi pohlavími. Od chlapců bylo v pořádku přijato celkem 76 dotazníků, od dívek 69. Pokud se podíváme na výsledné hodnotové žebříčky podle pohlaví, zjistíme na prvních místech shodu. Na prvním až čtvrtém místě se v obou kategoriích seřadily hodnoty moje zdraví, úplná rodina, mít dobré přátele a milující životní partner. Průměrné hodnoty jsou podobné, jak je možné vyčíst z tabulek. Pohybují se v rozmezí 2,07 – 6,64. U dívek se na páté pozici objevila dobrá, perspektivní práce s průměrem 7,26. Tato hodnota u chlapců figuruje až na devátém místě s průměrem 9,05. Hodnota kvalitního vzdělání se u chlapců vyskytuje na pátém místě, u dívek na sedmém. Svoboda a nezávislost je u chlapců podle důležitosti na osmé příčce, zatímco u dívek na jedenáctém. Dívky si moc nepotrpí na materiální hodnoty. Vyplyvá to z výsledku, že tuto hodnotu zařadily na čtrnáctou pozici z šestnácti. U chlapců se objevila na jedenácté příčce. Pokud se budeme řídit průměrem, mělo by být toto zjištění právě obrácené. U dívek tato hodnota získala 10,23, u chlapců 10,37. Možnost cestovat a poznávat svět, a dále možnost pomáhat druhým se v žebříčku vyskytují kolem dvanáctého až čtrnáctého místa. Poslední dvě pozice v hodnotovém žebříčku opět náleží hodnotám být úspěšný, slavný a svobodě náboženského vyznání.

Výsledné průměrné hodnoty v rozlišení podle pohlaví uvádí následující graf.

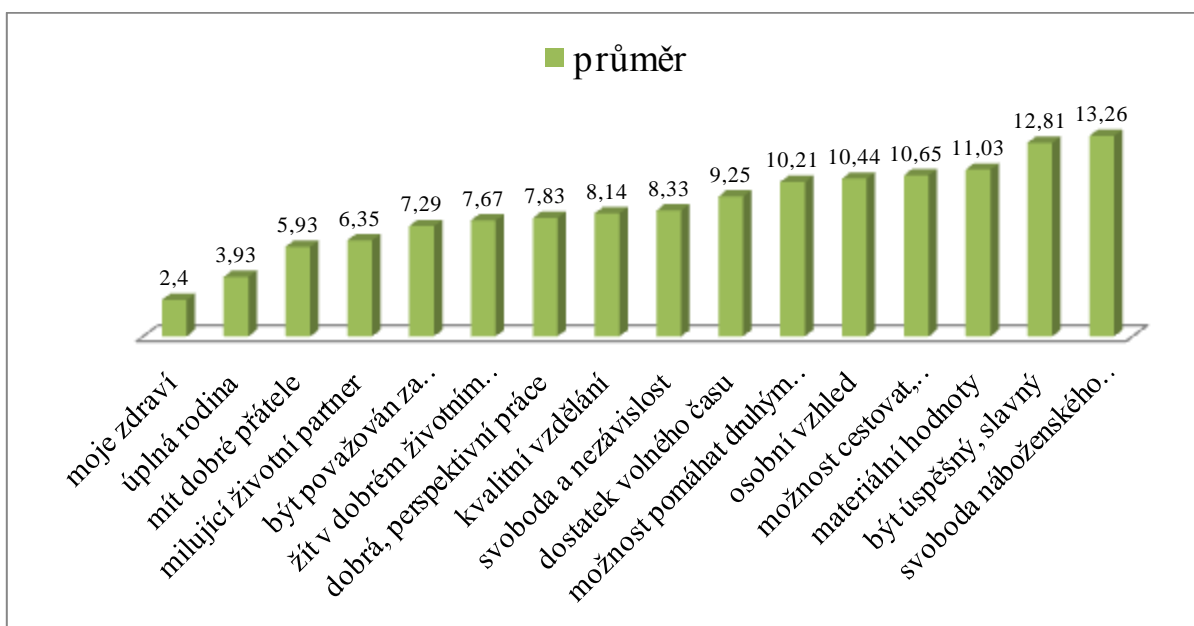
Graf 9 – Průměry dosažených hodnot podle pohlaví.

11.3 Žebříček hodnot žáků devátých tříd

V této podkapitole se zaměříme na prezentaci výsledků v oblasti hodnotového žebříčku u dívek i chlapců dohromady, bez rozdílů pohlaví. Rozlišíme a zhodnotíme žáky, kteří bydlí na vesnici od žáků, kteří žijí ve městě. Tabulka 8 i graf 10 uvádějí žebříček hodnot seřazený podle průměru. Z grafu je patrný pozvolný nárůst. Na této straně se jedná o výsledky vesnických žáků.

pořadí	hodnota	průměr	suma
1.	moje zdraví	2,4	173
2.	úplná rodina	3,93	283
3.	mít dobré přátele	5,93	427
4.	milující životní partner	6,35	457
5.	být považován za slušného a poctivého člověka	7,29	525
6.	žít v dobrém životním prostředí	7,67	552
7.	dobrá, perspektivní práce	7,83	564
8.	kvalitní vzdělání	8,14	586
9.	svoboda a nezávislost	8,33	600
10.	dostatek volného času	9,25	666
11.	možnost pomáhat druhým lidem	10,21	735
12.	osobní vzhled	10,44	752
13.	možnost cestovat, poznávat svět	10,65	767
14.	materiální hodnoty	11,03	794
15.	být úspěšný, slavný	12,81	922
16.	svoboda náboženského vyznání	13,26	955

Tabulka 8 – Žebříček hodnot vesnických žáků.

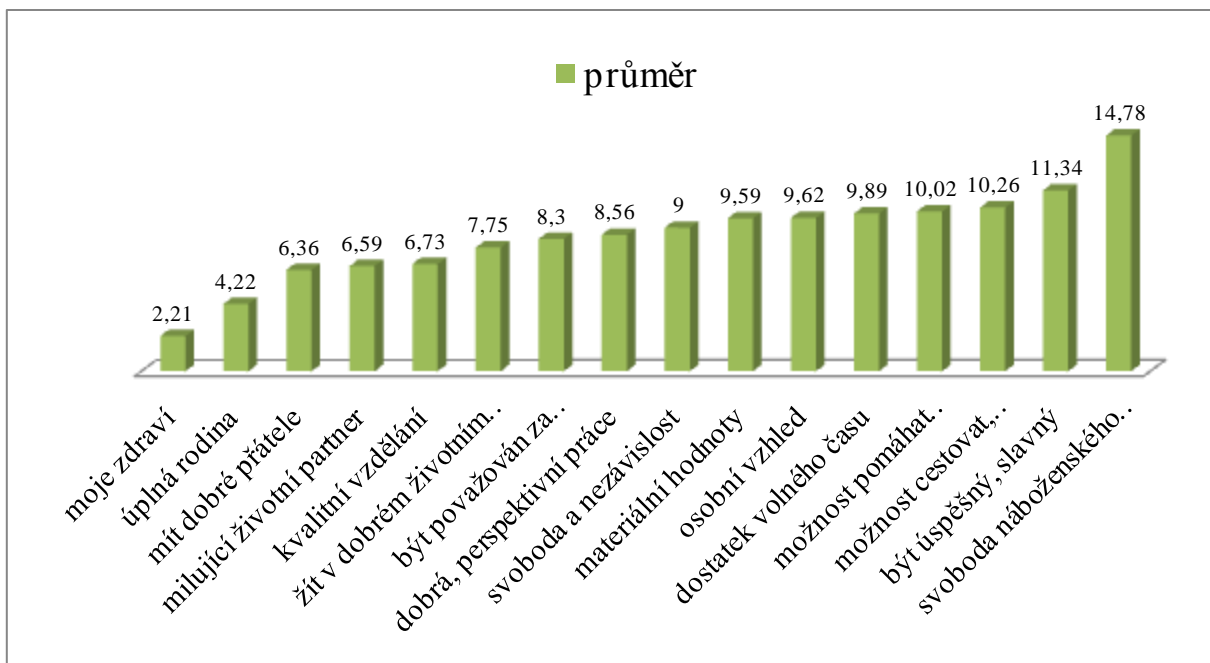

Graf 10 – Průměry dosažených hodnot vesnických žáků.

Stejně zobrazíme i výsledky pro žáky žijící ve městě. Zajímavé bude srovnání, jak moc se liší či podobají. Nejprve tabulka, která uvádí žebříček hodnot. Poté stejné výsledky v grafické podobě, abychom mohli lépe sledovat, zda dochází k postupnému nebo skokovému nárůstu.

pořadí	hodnota	průměr	suma
1.	moje zdraví	2,21	161
2.	úplná rodina	4,22	308
3.	mít dobré přátele	6,36	464
4.	milující životní partner	6,59	481
5.	kvalitní vzdělání	6,73	491
6.	žít v dobrém životním prostředí	7,75	566
7.	být považován za slušného a poctivého člověka	8,3	606
8.	dobrá, perspektivní práce	8,56	625
9.	svoboda a nezávislost	9	657
10.	materiální hodnoty	9,59	700
11.	osobní vzhled	9,62	702
12.	dostatek volného času	9,89	722
13.	možnost pomáhat druhým lidem	10,02	732
14.	možnost cestovat, poznávat svět	10,26	749
15.	být úspěšný, slavný	11,34	828
16.	svoboda náboženského vyznání	14,78	1079

Tabulka 9 – Žebříček hodnot žáků ve městě.

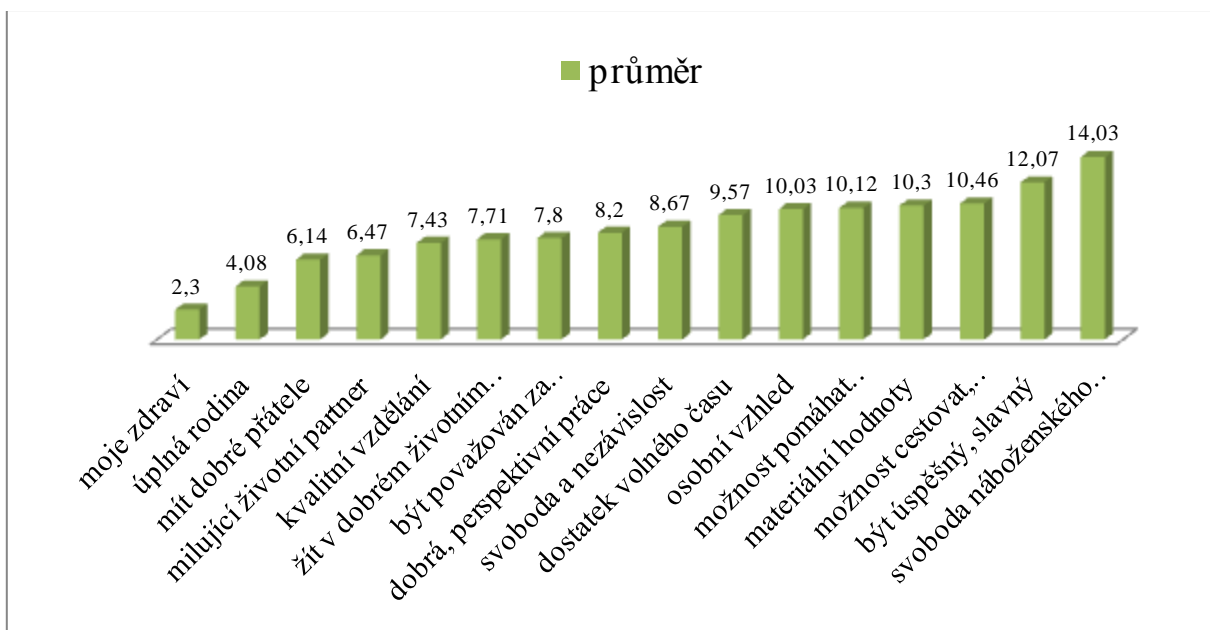
Graf 11 – Průměry dosažených hodnot žáků ve městě.

Jedním z cílů této diplomové práce bylo i srovnání žáků na vesnici a ve městě vzhledem k jejich hodnotovým žebříčkům. Jak se tedy jejich hodnoty liší? A liší se vůbec? Výsledky jsou zobrazeny na předešlých stránkách v grafické i tabulkové podobě. První čtyři nejdůležitější hodnoty jsou shodné u obou skupin žáků – hodnota moje zdraví, úplná rodina, mít dobré přátele a milující životní partner. U žáků z vesnice se na páté příčce umístila hodnota být považován za slušného a poctivého člověka. U druhé skupiny se tato hodnota umístila na sedmé příčce. Tím se mi potvrdilo domnění, že vesnické děti jsou stále slušnější a záleží jim, jak je jejich okolí vnímá, co si o nich myslí. Rozdíl sice není markantní, ale je. Na šesté pozici je shodně hodnota žít v dobrém životním prostředí. Jinak se hodnoty více či méně shodují. Rozdíl je u materiálních hodnot. U vesnických dětí se umístily až na čtrnácté pozici z celkových šestnácti, zatímco u dětí z města na pozici desáté. S tímto rozdílným názorem jsme spíše počítali.

V poslední části interpretace zjištěných výsledků sestavíme celkový žebříček hodnot žáků devátých tříd, což bylo hlavním cílem tohoto šetření a celé diplomové práce. Následující tabulka uvádí konečné součtové výsledky a tedy výsledný žebříček hodnot, ke kterému jsme směřovali. V celkovém šetření je zahrnuto 145 správně vyplněných dotazníků. Respondenti jsou žáci devátých tříd ze základních škol se sídlem na vesnicích i ve městech.

pořadí	hodnota	průměr	suma
1.	moje zdraví	2,3	334
2.	úplná rodina	4,08	591
3.	mít dobré přátele	6,14	891
4.	milující životní partner	6,47	938
5.	kvalitní vzdělání	7,43	1077
6.	žít v dobrém životním prostředí	7,71	1118
7.	být považován za slušného a poctivého člověka	7,8	1131
8.	dobrá, perspektivní práce	8,2	1189
9.	svoboda a nezávislost	8,67	1257
10.	dostatek volného času	9,57	1388
11.	osobní vzhled	10,03	1454
12.	možnost pomáhat druhým lidem	10,12	1467
13.	materiální hodnoty	10,3	1494
14.	možnost cestovat, poznávat svět	10,46	1516
15.	být úspěšný, slavný	12,07	1750
16.	svoboda náboženského vyznání	14,03	2034

Tabulka 10 – Žebříček hodnot žáků devátých tříd.

Graf 12 – Průměry dosažených hodnot žáků devátých tříd.

11.4 Závěry výzkumů a interpretace výsledků

Dospěli jsme k cíli. Sestavili jsme žebříček hodnot žáků devátých tříd. Jaké hodnoty tedy žáci uznávají? Které jsou pro ně nejdůležitější? Které naopak bezpředmětné? Na tyto otázky odpovídá předchozí tabulka. Nejdůležitější hodnotou je vlastní zdraví. Tato hodnota získala velmi malou průměrnou hodnotu 2,3. To znamená, že skoro většina respondentů této hodnotě přiřazovalo nejnižší pořadové číslo, tedy největší sílu a důležitost. Na druhém místě je hodnota úplné rodiny. Toto zjištění se dalo předpokládat, ale i tak je tento výsledek pozitivní. V dnešní době vysoké rozvodovosti je dobré vědět, že si současná mladá generace tento problém uvědomuje a úplná, fungující rodina je pro ně velice důležitá. Stále častěji se v médiích hovoří o narůstající agresí, šikaně, nepřátelství ve společnosti. Tato problematika má bohužel vzrůstající tendenci, proto je důležité, že žáci chtějí mít dobré přátele, chtějí někam patřit, mít kolem sebe někoho, na koho je spolehnoutí. Hodnota mít dobré přátele se v našem šetření objevila na třetím místě. Na další příčce je potřeba mít vedle sebe milujícího životního partnera. Umístění této hodnoty na předních příčkách je potěšující. Patrně je způsobeno vývojovým obdobím, ve kterém se respondenti nacházejí. Období puberty je obdobím prvních vážných lásek, o kterých dotyční předpokládají, že budou trvat až do smrti. Z pedagogického hlediska je jistě významná pátá příčka žebříčku. Je tu umístěna hodnota kvalitního vzdělání. I když respondenti měli již podané přihlášky na střední školy a cítili se být přijatí a tudíž už základní školu tak nějak „ignorovali“, pořád si důležitost

vzdělání byt' skrytě uvědomují a přikládají jí patřičný význam. Celospolečenský vzrůstající zájem o životní prostředí se projevil i u dotazovaných žáků. I dnešní mládež si uvědomuje, co všechno nám příroda dává a nabízí a že je nutné se o ni patřičně starat. Hodnota života v dobrém životním prostředí se umístila na šestém místě s průměrnou hodnotou 7,71. V období puberty si dospívající velmi všímají toho, jak je vnímá okolí, jak je hodnotí, čeho si všímá. Z výsledků je patrné, že mladí nejsou až tak zkažení a je pro ně důležité, být považován za slušného a poctivého člověka. I když se o dnešní mladé populaci hovoří jako o materialistické, samotná mládež to vidí jinak. Respondenti zařadili materiální hodnoty až na třináctou příčku z šestnácti možných. Zajímalo mě také pořadí hodnoty být slavný a úspěšný. Když tak sleduji ve svém okolí (ať už rodinném, nebo v okolí přátel) pubertální děti, očekávala jsem vyšší umístění této hodnoty. Dospívající, zejména dívky, jsou často ovlivněny a platonicky zamilovány do nejrůznějších idolů, herců, zpěváků. Napodobují jejich styl oblékání i vyjadřování. Proto mě celkem zaráží, že se tato hodnota umístila až na patnáctém místě. Na druhou stranu je dobře, že se současná mládež dívá na svět realisticky a ne přes růžové brýle. Hodnotu svoboda náboženského vyznání jsem zařadila do dotazníku záměrně. Připadla mi velmi aktuální, vzhledem k tomu, co se v současné době děje na poli náboženského vyznání obyvatelstva. Zřejmě tato problematika není pro dotazované nijak aktuální, nebo jsem mezi nimi měla převážnou většinu ateistů. Problematika religiozity nebyla součástí šetření, takže těžko soudit, proč se tato hodnota ve všech kategoriích objevovala vždy na posledním, nejméně důležitém, místě.

11.5 Srovnání výsledků s některými dalšími výzkumy

V této kapitole se pokusíme o stručné srovnání výsledků našeho výzkumu a výzkumů ostatních, které se věnovaly podobné problematice. Nejedná se o srovnání se všemi provedenými výzkumy, ale pouze s několika náhodně vybranými a dostupnými. Důvodem je ověření, zda náš výzkum dospěl k nějakému převratnému zjištění, či zda nedošlo k nějaké skryté chybě a nepřesnosti při vyhodnocování výsledků. Jak už jsme zmínili v kapitole č. 7 Dosavadní výzkumy, touto problematikou se zabývalo již velké množství výzkumníků, tazatelů. Jelikož pro potřeby našeho výzkumu byl použit dotazník vlastní konstrukce, nejsou uvedené hodnoty vždy shodné s hodnotami v ostatních výzkumech. Ale na předních příčkách se více či méně opakují podobné hodnoty, proto se pokusíme srovnat, zda se náš výzkum shoduje a je srovnatelný s výsledky jiných výzkumů, které proběhly za odlišných podmínek, v jiných krajích, podle jiných výběrových kritérií.

Plasová (2007) v rámci svého výzkumu Životní hodnoty adolescentů oslovila 59 žáků devátých tříd základních škol. Žáci měli za úkol seřadit deset životních hodnot podle svých priorit. Neměli k dispozici žádné vhodné termíny, pouze limit deset hodnot, které měli sami pojmenovat a mohli přidat i slovní komentář, poznámku. Někteří žáci nezaplňovali celý žebříček, uvedli např. jen sedm hodnot s tím, že víc je nenapadá, nebo v současnosti pro ně nejsou tolik důležité. Jak dopadlo šetření? Na prvním místě se umístila rodina. Rodinu dotazovaní žáci považují za společenství, kde získávají lásku, pochopení, pocit bezpečí a jistoty. Druhé místo obsadila hodnota zdraví. Tyto dvě hodnoty žáci vnímají jako nejdůležitější, pečlivě a citlivě komentovali jejich význam. Na dalších místech hodnotového žebříčku se umístily hodnoty přátelství, láska a domov. Na těchto pěti hodnotách se respondenti překvapivě shodli. Dále se v žebříčku názory žáků odlišují. V různé intenzitě se zde objevují hodnoty – štěstí, kariéra, vzdělání, zábava a zájmy, peníze a majetek.

Ve výzkumu autorky Plasové žáci zvolili na první místo hodnotu rodiny. V našem výzkumu je nejdůležitější zdraví. Tyto dvě hodnoty jsou v našich výzkumech prohozeny v pořadí. Neznáme, jakých průměrů autorčin výzkum dosáhl, ale předpokládáme, že tato dvě první místa jsou si ve výsledcích velmi blízká, proto je můžeme považovat za shodná. Na dalších pozicích se ve srovnávaném výzkumu umístily hodnoty přátelství, láska. S tímto výsledkem se shoduje i náš výzkum, mít dobré přátele naši respondenti zařadili na třetí příčku, milujícího životního partnera na čtvrtou, stejně jako ve výzkumu Plasové.

L. Svobodová (2012) ve své bakalářské práci srovnávala mimo jiné i hodnoty studentů prvního ročníku střední školy. Sice se nejedná o respondenty vybrané dle stejného kritéria, ale věkově velmi blízkého, proto se i zde pokusíme o srovnání výsledků s naším výzkumným šetřením. Autorka do svého dotazníku zahrнула také šestnáct hodnot, kterým respondenti přiřazovali hodnotovou škálu od jedné do desíti. Na nejdůležitější pozici se umístilo zdraví. S tímto výsledkem souhlasíme, potvrdil ho i náš výzkum. Dále se v autorčině žebříčku seřadily hodnoty dobré pracovní uplatnění, přátelství, partnerský vztah a vzdělání. I s tímto výsledkem se více či méně shodujeme. Místo pracovního uplatnění byla v našem dotazníku hodnota dobré, perspektivní práce. V našem případě se tato hodnota umístila na osmé příčce. Nesrovnalosti jsou možná způsobeny tím, že naši respondenti ještě nemusejí mít přesnou představu o svém budoucím povolání, kdežto výzkumný vzorek autorky Svobodové je složen ze studentů střední hotelové školy, kteří si již díky absolvovaným praxím uvědomují potřebu kvalitní pracovní pozice a umístění. Hodnoty přátelství, milující partner a kvalitní vzdělání jsou shodně v našich výzkumech umístěny na třetí až páté pozici.

Výzkumů na téma hodnot je spousta. Pro srovnání jsme si zvolili tyto dva náhodně vybrané. Dospěli jsme ke stejným, respektive velmi podobným závěrům, proto můžeme konstatovat, že námi předložený žebříček hodnot žáků devátých tříd je reprezentativní a má určitou vypovídající schopnost.

ZÁVĚR

Hodnota. Slovo, které se používá velmi často a v nejrůznějších souvislostech. Co je pro nás důležité, má hodnotu. Často je s hodnotami spojováno nějaké hodnocení, srovnání toho, co je dobré a co špatné, co je morální a co nemorální... Problematikou hodnot jsem se nechala inspirovat pro psaní této diplomové práce. Často slyšíme, jak je mládež zkažená, ničeho si neváží, nikoho neuznává, všechno je jim jedno. S těmito názory úplně nesouhlasím, proto bylo cílem mé diplomové práce ověřit si hodnoty dnešní mládeže. Svou diplomovou práci jsem zaměřila na hodnotový žebříček žáků devátých tříd.

Teoretickou část této práce jsem vypracovala na základě studia odborné literatury. Studium hodnot se zabývá velké množství oborů. Například sociologie, psychologie, filozofie, pedagogika... Každý obor popisuje tuto oblast ze svého pohledu. Na začátku své práce jsem vymezila základní pojmový aparát, aby bylo zřejmé, s jakými pojmy pracujeme a jaký je jejich význam. S problematikou hodnot souvisí velké množství dalších pojmů, které jsou svým významem blízké pojmu hodnota. Jedná se o postoj, ideál, normu, morálku či přesvědčení a další. Pro lepší přehlednost jsem těmto pojmům věnovala pozornost a vymezila jejich význam, vztah k hodnotám. Věci, vlastnosti i jevy jsou pro nás hodnotné, když uspokojují naši určitou potřebu. Co jsou to potřeby, vztah potřeb, zájmů a našich cílů k hodnotám jsem rozebrala v další kapitole. Poté přišel na řadu samotný pojem hodnota. Samostatná kapitola pojednává o jeho významu z pohledu psychologie, filozofie. Uvádí, proč jsou hodnoty pro nás důležité, proč je podstatné se v této problematice orientovat. Dále v této práci nalezneme kategorizaci hodnot. Co autor, to jiný názor a jiné členění. Po prostudování odborné literatury jsem zaujala stanovisko, které se odrazilo v mém názoru při hodnocení hodnot. Pro lepší orientaci v této oblasti jsem uvedla několik druhů členění hodnot, které popisují nejrůznější autoři, kteří se tomuto tématu věnují. Můžeme si tak udělat lepší obrázek o tom, jaké hodnoty máme, z jakých pohledů na ně můžeme nahlížet. Důležitou kapitolou je kapitola o funkci hodnot, jejich významu. Hodnoty se určitým způsobem utvářejí a uchovávají. Tvorbě a stabilizaci hodnot se proto také věnujeme. Další samostatnou kapitolou je problematika hodnotové orientace a hodnotového žebříčku. Co tyto pojmy znamenají, liší se jejich význam, nebo jsou pouze synonyma? Na tyto otázky odpovídá daná kapitola. Hodnotovou orientaci každého jedince ovlivňuje velké množství faktorů. Jedná se zejména o rodinu, školní prostředí, vrstevníky a volný čas. Těmto faktorům jsem věnovala zvláštní pozornost, neboť se domnívám, že právě na názory dospívajících mají největší vliv. S výchovou a vzděláním rodičům pomáhá školní prostředí. I zde platí jasná pravidla

a předpisy, které školám určují, jakým směrem se dát. Jedná se o kurikulární dokumenty. Jak se tyto dokumenty věnují hodnotám a jak hodnoty ovlivňují jejich obsah, se dočteme v kapitole na konci praktické části. Praktická část je zaměřena na žáky devátých tříd. Proto považujeme za důležité alespoň přiblížit, v jaké fázi osobnostního vývoje se nacházejí, jaké u nich probíhají změny, co prožívají. Poslední kapitola praktické části je zaměřena na interpretaci výsledků výzkumů, které na toto téma proběhly v minulosti. Výzkumů je velké množství, proto se zaměřujeme pouze na některé z nich, zejména na ty, které respondenty vybíraly podle podobných kritérií, jako v našem výzkumném šetření.

Cílem teoretické části bylo objasnit problematiku hodnot, definovat tento pojem a pojmy příbuzné. Popsat hodnotovou orientaci a faktory, které ji ovlivňují. Myslím, že se mi povedlo stanovených cílů dosáhnout. V práci jsem velkou pozornost věnovala definici pojmu hodnota a jeho významu z nejrůznějších hledisek. Objasnila jsem pojmy příbuzné, které k pojmu hodnota inklinují. Vysvětlila jsem problematiku hodnotové orientace a zaměřila se na faktory, které mají vliv na utváření žebříčku hodnot každého z nás.

Praktická část této práce zachycuje průběh a výsledky výzkumného šetření. Výzkum probíhal formou dotazníků v devátých třídách základních škol. Zařadili jsme sem záměrně základní školy umístěné na vesnici i ve městě, abychom mohli srovnávat, jestli a jak se liší hodnotové žebříčky těchto studentů. V úvodu praktické části jsme stanovili výzkumný problém a popsali vybranou metodu zkoumání, její výhody i nevýhody. Poté jsme představili námi předkládaný dotazník, uvedli jeho návratnost a zejména způsob vyhodnocování získaných dat. Další kapitola praktické části se věnuje rozboru vybraných respondentů a popisu výzkumného prostředí, tedy základních škol, na kterých jsme dotazníkové šetření prováděli. Poslední kapitola praktické části je tou nejdůležitější, představuje zjištěné výsledky a uvádí jednotlivé žebříčky hodnot podle nejrůznějších kritérií. V názorných grafem a tabulkách můžeme srovnávat žebříčky hodnot u dívek, chlapců a jejich odlišnosti podle místa bydliště.

Cílem praktické části bylo sestavení žebříčku hodnot žáků devátých tříd, seřadit podle důležitosti hodnoty, které uznávají a mají pro ně význam. Tohoto cíle se nám povedlo docílit. Důkazem je poslední tabulka, která představuje právě tento výsledný žebříček. Můžeme si tak udělat představu o současné dospívající populaci, o jejich názorech a o tom, co považují za důležité, jaké hodnoty uznávají.

Při návštěvách daných škol a předávání dotazníků vybraným žákům jsem se obávala, co z mého výzkumu vzejde. Na některých školách jsem pozorovala naprostou lhostejnost a ignoraci nejen mé osoby, ale i učitele, který měl v danou chvíli výuku. Jsou opravdu dnešní

žáci tak bezohlední, nepřístupní a nezodpovědní, jak si o nich starší generace myslí? S radostí musím konstatovat, že v reálu tomu tak není. Pod tvrdou, drsnou slupkou a hrubým vystupováním se skrývají ve velkém množství uvědomělé osobnosti, které stejně jako mi dospělí touží po lásce, přátelství a spokojené rodině. Naproti tomu se vyskytují i jedinci s opačným přístupem a náhledem na svět. To mi ukázaly dotazníky, které nebylo možné použít z důvodu špatného vyplnění, i když bylo zadání zcela jasné, ověřené v předvýzkumu a osobně vysvětleno. Ale každá mince má vždy dvě strany. A mladá generace není výjimkou. Dále se na předních příčkách jejich hodnotového žebříčku objevuje hodnota kvalitního vzdělání, zájem o dobré životní prostředí a potřeba toho, aby je okolí vnímalo jako slušné a poctivé jedince. Zejména toto zjištění mě „zahřálo u srdce“. Celkové výsledky jsou potěšující. Vypadá to, že současná mládež v reálu není tak zkažená a směřuje tím správným směrem. Otázkou je, jak se s vzrůstajícím věkem a získanými zkušenostmi jejich hodnotové smýšlení změní.

Jsem ráda, že má práce nebyla zbytečná a poslouží dalšímu účelu. O výsledky mého výzkumného šetření projevila zájem většina pedagogických i řídicích pracovníků škol, které jsem se svými dotazníky navštívila. Pedagogům tak poslouží jako nástroj autoreflexe k dalšímu směřování svého hodnotového působení na žáky. Mohou si udělat vlastní závěry, jakým směrem se dospívající ubírají, jak se jim povedlo ovlivnit jejich osobnost na základním stupni vzdělání a jak mohou v ovlivňování hodnotového smýšlení svých žáků pokračovat. Získané závěry nám dávají návod, jakým směrem pokračovat ve výchovném působení nejen v roli učitelů, ale i rodičů, kteří, jak je patrné z výsledků, odvádějí ve výchově dobrou práci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- BRUGGER, Walter. *Filosofický slovník*. Naše vojsko: Praha, 2006. 640 s. ISBN: 80-206-0820-6.
- CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Druhé, doplnění a přepracované vydání. Univerzita Palackého: Olomouc, 2009. 376 s. ISBN 978-80-244-2295-4.
- ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vydání první. Doplněk: Brno, 2000. 378 s. ISBN 1081-171-2000.
- DOBROVOLSKÁ, Dana. DUPLINSKÝ, Josef. *Hodnotová orientace vysokoškoláka z hlediska současné koncepce hodnot*. Státní pedagogické nakladatelství: Praha, 1981. 145 s. ISBN 14-351-82.
- DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filosofie hodnot*. Problémy lidské existence, poznání a hodnocení. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy: Praha, 1998. 162 s. ISBN 80-86039-79-X.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Paido: Brno, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- GÖBELOVÁ, Taťána. *Hodnotová výchova v pedagogické praxi*. Druhé vydání. Ostravská univerzita: Ostrava, 2008. 52 s. ISBN 978-80-7368-542-3.
- HÁJEK, Bedřich. HOFBAUER, Břetislav. PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Vydání druhé, aktualizované. Portál: Praha, 2011. 240 s. ISBN 978-80-262-0030-7.
- HOFBAUER, Břetislav. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vydání. Jihočeská univerzita: České Budějovice, 2010. 164 s. ISBN 978-80-7394-240-3.
- HORÁK, Josef. *Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže*. První vydání. Technická univerzita v Liberci: Liberec, 1997. 81 s. ISBN 80-7083-257-6.
- HUDEČEK, Jaroslav. *Hodnotové orientace v motivační sféře osobnosti*. Academia: Praha, 1986. 95 s. ISSN 0069-2298.
- KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogická dimenze volného času*. Paido: Brno, 2011. 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.
- KOHOUTEK, Rudolf. *Základy psychologie osobnosti*. Akademické nakladatelství CERM: Brno, 2000. 263 s. ISBN 80-7204-156-8.
- KRAUS, Blahoslav. et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Paido: Brno, 2006. 156 s. ISBN 80-7315-125-1.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. Vyd. 1. Portál: Praha, 2004. 192 s. ISBN 80-7178-835-X.

- KUČEROVÁ, Stanislava za kolektiv. *Texty ke studiu otázek výchovy*. 2. vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 1997. 147 s. ISBN 80-210-1544-6.
- KUČEROVÁ, Stanislava. *Úvod do pedagogické antropologie a axiologie*. Druhý dotisk 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 1994. 49 s. ISBN 80-210-0141-0.
- KUČEROVÁ, Stanislava. *Obecné základy mravní výchovy*. Druhý dotisk 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 1994, 49 s. ISBN 80-210-0183-6.
- POSPÍŠILOVÁ, Helena. *Mládež, hodnoty a volný čas*. 1. vydání. Hanex: Olomouc, 2010. 272 s. ISBN 978-80-7409-036-3.
- PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti – stav a vývoj v posledních letech*. První vydání. Akademické nakladatelství Cerm: Praha, 2004. 32 s. ISBN 80-7204-358-7.
- PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Sedmé, aktualizované a rozšířené vydání. Portál: Praha, 2013. 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
- ROSENZWEIG, Milan. *Životní hodnoty*. 1. vydání. Komenium Praha: Praha, 1991. 28 s. ISBN 80-85426-07-2
- RYBÁŘ, Radovan a kol. *Člověk – společnost a výchova k hodnotám*. 1. vydání. Masarykova univerzita: Brno, 2011. 198 s. ISBN 978-80-210-5713-5.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti*. 6., revidované a doplněné vydání. Grada Publishing: Praha, 2010. 208 s. ISBN 978-80-247-3133-9.
- SAK, Petr. *Sociální vývoj mládeže*. 1. vydání. Státní pedagogické nakladatelství: Praha, 1985. 105 s. 14-550-85.
- SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. První vydání. Petrklíč: Praha, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
- SPOUSTA, Vladimír. *Krása, umění a výchova*. 1. dotisk prvního vydání. Masarykova univerzita: Brno, 1996. 129 s. ISBN 80-210-1196-3.
- SVOBODOVÁ, Lenka. *Hodnoty a postoje studentů střední školy*. Bakalářská práce. Olomouc: 2012. 59 s.
- SVOBODOVÁ, Monika. LUNEROVÁ, Jitka. ŠTĚRBA, Radim. *Etická výchova pro 2. stupeň ZŠ*. 1. vydání. Edika: Brno, 2013. 80 s. ISBN 978-80-266-0384-9.
- TONDL, Ladislav. *Hodnocení a hodnoty*. Metodologické rozměry hodnocení. Vydání první. Filosofický ústav AV ČR: Praha, 1999. 184 s. ISBN 80-7007-131-1.
- VACEK, Pavel. *Průhledy do psychologie morálky*. 3. vydání. Gaudeamus: Hradec Králové, 2012. 123 s. ISBN 978-80-7435-225-6.

VACEK, Pavel. *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*. Druhé vydání. Gaudeamus: Hradec Králové, 2013. 203 s. ISBN 978-80-7435-257-7.

Zahraníční zdroje:

А.И.Долговой. Криминология. Учебник для вузов. НОРМА: Москва, 1999.
784 с. ISBN 5-89123-088-7.

BABIÁKOVÁ, Simoneta. KASÁČOVÁ, Bronislava. *Hodnoty v škole a výchova k hodnotám v sociálnom kontexte*. In Šimoník, Oldřich. Horká, Hana. Střelec, Stanislav. *Hodnoty a výchova*. MSD: Brno, 2007. ISBN: 978-80-86633-78-7.

BAČKOROVÁ, Elena. *Rodina jako miesto odovzdávania hodnôt*. In Šimoník, Oldřich. Horká, Hana. Střelec, Stanislav. *Hodnoty a výchova*. MSD: Brno, 2007. ISBN: 978-80-86633-78-7.

KOUTEKOVÁ, Mária. *Výchova k hodnotám adolescentov v rodinnom prostredí*. In Šimoník, Oldřich. Horká, Hana. Střelec, Stanislav. *Hodnoty a výchova*. MSD: Brno, 2007. ISBN: 978-80-86633-78-7.

Internetové zdroje:

FRANĚK, Petr. *Maslowova pyramida potřeb*. Filosofie úspěchu [online]. [cit. 2015-01-10]. Dostupný z WWW: <http://www.filosofie-uspechu.cz/jak-motivovat-zamestnance/maslowova_pyramida/>.

Hodnotové orientace dětí ve věku 6 – 15 let. Národní institut dětí a mládeže [online]. [cit. 2015-02-20]. Dostupný z WWW: <<https://www.nidm.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/vyzkumy/cile-a-vystupy/zaverena-zprava-z-vyzkumu-hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15-let>>.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. MŠMT [online]. [cit. 2015-01-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/reforma-terciarniho-vzdelavani/bila-kniha/narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-bila-kniha-2001?highlightWords=B%C3%ADl%C3%A1+knih>>.

PLASOVÁ, Radka. *Životní hodnoty adolescentů*. Učitelské noviny [online]. [cit. 2015-02-02]. Dostupný z WWW:

<<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2399&PHPSESSID=0f25f5ca>>.

Předpis č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Zákony pro lidi [online]. [cit. 2015-01-18].

Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#cast1>>.

Upravený rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. MŠMT [online]. [cit. 2015-

01-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	Celkový počet dotazníků.	s. 49
Tabulka 2	Žebříček hodnot – dívky – vesnice.	s. 56
Tabulka 3	Žebříček hodnot – dívky – město.	s. 57
Tabulka 4	Žebříček hodnot – dívky celkem.	s. 59
Tabulka 5	Žebříček hodnot – chlapci – vesnice.	s. 60
Tabulka 6	Žebříček hodnot – chlapci – město.	s. 61
Tabulka 7	Žebříček hodnot – chlapci celkem.	s. 63
Tabulka 8	Žebříček hodnot vesnických žáků.	s. 66
Tabulka 9	Žebříček hodnot žáků ve městě.	s. 67
Tabulka 10	Žebříček hodnot žáků devátých tříd.	s. 68

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1	Celkový počet dotazníků.	s. 49
Graf 2	Celkový počet respondentů podle pohlaví.	s. 54
Graf 3	Počet respondentů podle pohlaví a základní školy.	s. 54
Graf 4	Rozdělení respondentů podle místa bydliště.	s. 55
Graf 5	Žebříček hodnot – dívky.	s. 58
Graf 6	Dívčí žebříček hodnot vyjádřený průměrem.	s. 59
Graf 7	Žebříček hodnot – chlapci.	s. 62
Graf 8	Chlapecký žebříček hodnot vyjádřený průměrem.	s. 63
Graf 9	Průměry dosažených hodnot podle pohlaví.	s. 65
Graf 10	Průměry dosažených hodnot vesnických žáků.	s. 66
Graf 11	Průměry dosažených hodnot žáků ve městě.	s. 67
Graf 12	Průměry dosažených hodnot žáků devátých tříd.	s. 69

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1	Maslowova pyramida lidských potřeb.	s. 17
Obrázek 2	Funkce hodnot.	s. 26

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Dotazník pro výzkumné šetření

SEZNAM ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
Bc.	bakalář
č.	číslo
in	v
IT	informační
kol.	kolektiv
min.	minut
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
např.	například
NIDM	Národní institut dětí a mládeže
odst.	odstavec
PaedDr.	doktor pedagogiky
Ph.D.	doktor
PhDr.	doktor filozofie
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
s.	strana
tj.	to je
tzv.	tak zvaný
vyd.	vydání
ZŠ	základní škola

Příloha 1 – Dotazník pro výzkumné šetření

DOTAZNÍK

Dobrý den, ahoj.

Jsem studentkou pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku, který poslouží pro výzkumné šetření k mé diplomové práci na téma Žebříček hodnot žáků 9. tříd.

Dotazník je zcela anonymní. Získané informace poslouží pouze pro mou potřebu ke zpracování výzkumné části mé práce.

Děkuji za Váš čas a pravdivé vyplnění následujících otázek. ☺

Pavla Magnová

Navštěvuji ZŠ:

Označte, prosím, křížkem odpovídající variantu:

- 1) Jsem: () dívka
 () chlapec
- 2) Bydlím: () na vesnici
 () ve městě

Přiřaďte, prosím, pořadové číslo 1. – 16. k následujícím hodnotám.

1. – nejdůležitější, 16. – nejméně důležité.

moje zdraví	
dobrá, perspektivní práce	
dostatek volného času	
žít v dobrém životním prostředí	
možnost pomáhat druhým lidem	
úplná rodina	
milující životní partner	
svoboda a nezávislost	
svoboda náboženského vyznání	

kvalitní vzdělání	
materiální hodnoty – peníze, majetek, značkové oblečení aj.	
být úspěšný, slavný	
možnost cestovat, poznávat svět	
být považován za slušného a poctivého člověka	
osobní vzhled	
mít dobré přátele	